

Innhold:

PRISPROBLEMER

NASJONALREGNSKAP OG
VELFERD

ARBEIDSMARKEDET FOR
NYE AKADEMIKERE

ILANDFØRING AV OLJE

MULTINASJONALE SELSKAPER

BOKANMELDELSE

SOSIALØKONOMEN

Redaksjon:

Finn R. Førsund
Knut Eggum Johansen
Tor Kobberstad
Leif Asbjørn Nygaard

Redaksjonsutvalg:

Arne Amundsen
Erling S. Andersen
Christen Bremer
Stein Hansen
Knut Hilding Jellum
Kristen Knudsen
Tore Lindholt
Asbjørn Mathisen
Aina Uhde
Per Halvor Vale

SOSIALØKONOMEN

Utgitt av
Norske Sosialøkonomers
Forening
Formann:
ERIK ØSTBERG

Utkommer med 10 nummer
pr. år og sendes gratis til
foreningens medlemmer.

Sekretariat:

Storgt. 26 IV
OSLO 1
Telefon 20 22 64

Abonnementpris kr. 70,—
pr. år. Enkeltnummer kr. 8,—

INNHold

Prisproblemer	3
PER SCHREINER: Nasjonalregnskap og velferdsindikatorer	5
KNUT MEIER: Arbeidsmarkedet for nye akademikere	11
FINN MÜLLER: Håndføring av petroleum	17
ARNE JON ISACHSEN: The multinational enterprise and economic theory	25
Bokanmeldelse	31

Manuskript med innledende resymé sendes Norske Sosialøkonomers Forening, Storgt. 26 IV, Oslo 1 (tlf. 20 22 64). Artikler, kommentar- og/eller debattinnlegg må være redaksjonen i hende senest den 10.de i måneden før utgivelsen.

Prisproblemer

Det er lagt fram en utredning fra et utvalg som har vurdert prisproblemene. Utvalget har gitt en drøfting av den offentlige pris- og inntektspolitikk, og det er lagt stor vekt på å vise hvordan inntektspolitikken virker på prisutviklingen. Som en konklusjon foreslår utvalget at det opprettes et nytt organ kalt Rådet for pris- og inntektspolitikk. I dette skal staten og partene i arbeidslivet være representert.

Prisproblemene har også tidligere vært utredet, siste gang av Aukrust-utvalget. Innstillingene fra dette utvalget gir grunnlaget for Det tekniske beregningsutvalgs arbeid, og for inntektsoppgjørene slik disse har vært gjennomført i de senere år. Aukrust-utvalget la særlig vekt på å vise en økonomisk mekanisme for prisstigningen. Konklusjonene var at slik som produktiviteten utvikler seg i ulike næringer, og med de konkurranseforhold til utlandet som de enkelte næringer har, vil det være en hovedkurs for pris- og lønnsutviklingen i Norge. Denne tankegangen innbyr ikke til politiske inngrep og påvirkning av den innenlandske prisutvikling.

I den nye utredningen er det lagt særlig vekt på den prisstigningen som følger av inntektsoppgjørene. Ut fra denne betraktningssåten vil tiltak for å bremse prisstigningen ha mening, disse tenkes gjennomført ved at inntektsoppgjørene holdes under kontroll. Det foreslåtte Rådet for pris- og inntektspolitikk skal ha en slik funksjon.

Slike politiske inngrep kan tolkes

på to måter i forhold til Aukrust-utvalgets analyse. En tolking kan være at man tar sikte på en lavere prisstigning enn hovedkursen innebærer, dette vil medføre at vi med jevne mellomrom må revaluere vår valuta i forhold til andre land. En annen tolking er at vi nå forutsettes å være inne i en raskere prisstigning enn svarende til hovedkursen, slik at vi i løpet av noen tid må devaluere om ikke tiltak settes inn. Trolig er denne siste tolkingen noe mer aktuell som begrunnelse.

Prisstigningen har de siste årene vært meget rask. Likevel er vi ikke kommet ut av takt med våre viktigste handelspartnere, da også disse har hatt en rask prisstigning. Det kan se ut til at en følelse av å miste herredømme over situasjonen sammen med den politiske belastning ved særlig rask prisstigning har betydd mer for vurderingen av nye tiltak enn de økonomiske virkningene som kan påregnes.

Bedre styring av prisutviklingen vil uten tvil ha sine fordeler. Blant annet kan det være gunstig at vi selv får velge en prisutvikling innenfor det spillerom som hovedkursen gir. Imidlertid vil vi mene at noen prinsipielt annen prisutvikling ikke er realistisk. For et lite land som Norge er Aukrust-utvalgets tankegang klart relevant, selv om denne vanskelig kan godtas for store land eller for grupper av land under ett. Vi ser det som en svakhet ved den nye utredningen at det ikke klart blir fremholdt at bare lite kan ventes oppnådd gjen-

nom de foreslåtte tiltak. Alt taler for at virkningene av disse må bli marginale i forhold til den politikken vi ellers fører.

Den inntekts- og prispolitikken som er foreslått, er ikke uten ubelagte sider. Med et nytt Råd for pris- og inntektspolitikk, vil vi få en meget sterk sentralisering av inntektsoppgjørene. Det har vært hevdet at dette vil være å innføre et nytt korporativt trekk i norsk økonomisk politikk. Det må kunne fastslås at uansett hva de økonomiske resultater av rådets virksomhet blir, så vil dette være oppnådd gjennom innføring av en vesentlig mindre demokratisk avgjørelsesprosess. De mindre enkeltgrupper innenfor store organisasjoner vil få vesentlig mindre muligheter til å fremme sine egne ønsker.

Vi kan forstå at prisstigningen har vært ett av de største politiske problemene her i landet i den senere tid. Det må fastslås at prisstigningen har vært sterk, og vi vil ikke se bort fra at dette kan ha hatt realøkonomiske virkninger, bl.a. for inntektsfordelingen. Likevel mener vi at den store interessen for prisstigningen ikke svarer til den økonomiske betydning som prisstigningen har. Det burde være slik at større vekt legges på realøkonomiske problemer. Hvis man da eksempelvis mener at inntektsfordelingen er det sentrale problemet, så bør man ta opp dette direkte, ikke ved å angripe prisstigningen.

Økonomisjef

Da vår økonomisjef av helsemessige grunner trer tilbake søker vi for snarest mulig tiltredelse hans etterfølger.

Norges Idrettsforbund er landets største organisasjon med vel 830 000 medlemmer. Med ansvar for mer enn 60 organisasjonsenheter sentralt og regionalt, og med direkte samarbeidslinjer til stat, fylker og kommuner, er idrettens økonomi et omfattende og vidt forgrenet felt. Det stilles stigende krav til budsjettering, prioritering og langtidsplanlegging, og til anvendte kunnskaper om moderne økonomi.

Det kreves høyere utdanning (sosialøkonom, siviløkonom, bedriftsøkonom eller tilsvarende), administrativ erfaring, samarbeidsvilje og -evne. Bakgrunn i idrett vil være en fordel.

Gode lønsvilkår. Statens pensjonskasse. Vi flytter inn i nytt administrasjonsbygg i Bærum i 1975.

Skriftlig søknad

med kopi av vitnesbyrd og attester sendes innen 30. september til

NORGES IDRETTSFORBUND

v/Generalsekretæren,

Youngstorget 1, Oslo 1

Skogbruk — Sosialøkonom

I forbindelse med utvidelse av Norges Skogeierforbunds arbeidsområde og virksomhet, og økt bistand til skogeierorganisasjonens forskjellige ledd søkes tre nye medarbeidere, en med økonomisk bakgrunn. Vedkommendes arbeidsområde vil bli

NÆRINGSPOLITIKK OG ORGANISASJON.

Arbeidet omfatter analyser og vurderinger som grunnlag for organisasjonens næringspolitiske arbeid, med særlig vekt på næringsøkonomi, kontakt og samarbeid med organisasjoner og institusjoner i og utenfor landbruk på det næringspolitiske felt. Det kreves god utdanning i økonomi og bred samfunnsmessig orientering. Stillingen passer for en yngre medarbeider med høyere utdanning, fortrinnsvis sosialøkonom.

Gjennom skogeierorganisasjonen i Norge samarbeider 53 000 skogbrukere organisert i 20 distriktsforeninger og 437 lokale skogeierlag. Virksomheten omfatter omsetning og foredling av skogsvirke, skogbruksfaglige oppgaver og næringspolitiske spørsmål.

Salget av skogsvirke gjennom organisasjonen utgjør årlig ca. 500 mill. kroner. Skogeierindustrien har en samlet omsetning på ca. 700 mill. kroner i året.

Skogeierforbundet er organisasjonens sentrale, koordinerende enhet. Forbundet har et forholdsvis lite sekretariat, men arbeidsoppgavene er mange og forskjelligartede, interessante og krevende.

Lønn etter avtale.

Interesserte bes sende

skriftlig søknad med kopier av vitnesbyrd og attester m.v.

innen 1. oktober til

NORGES SKOGEIERFORBUND

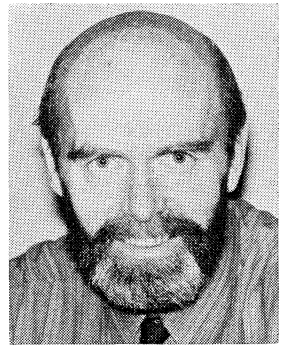
Stortingsgt. 30

Oslo 1

Nasjonalregnskap og velferdsindikatorer ¹⁾²⁾

AV

EKSPEDISJONSSJEF PER SCHREINER,
FINANSDEPARTEMENTET

Kritikken mot nasjonalproduktbegrepet skyldes ofte et ønske om å måle noe annet og mer enn det bruttonasjonalproduktet kan måle og tar sikte på å måle. En enkel indeks for den økonomiske og samfunnsmessige velferd i samfunnet ville vært nyttig, men det er umulig å komme fram til et slikt samletall for velferd som alle kan være enige om. Vi bør ikke legge for mye arbeid i å endre nasjonalproduktbegrepet i retning av en slik indeks. I stedet bør vi i tillegg til nasjonalregnskapet bygge ut statistikk over forhold som er av betydning for vår velferd.

Innledning

Den kritiske litteraturen omkring nasjonalregnskapssystemet og nasjonalregnskapsbegrepene er meget omfangsrik. Jeg har her hovedsakelig støttet meg til en artikkel av *F. Thomas Juster*: «On the Measurement of Economic and Social Performance» fra september 1970 (2). Som «forsvarer» for nasjonalregnskapet vil jeg vise til *Edward F. Denison*: «Welfare Measurement and the GNP» fra januar 1971 (1). Jeg vil også vise til *Henry N. Peskin*: «National Accounting and the Environment» fra august 1972 (3) som gir en god oversikt over debatten. Peskin viser dessuten hvordan nasjonalregnskapssystemet kan videreutbygges, uten at han derved godtar den kritikk som f.eks. Juster bringer fram. Dessuten vil jeg presentere noen av de synspunkter som er kommet fram i den norske regjeringens langtidsprogram 1974 — 1977, som ble lagt fram i april 1973, og i et spesielt vedlegg til det om forurensninger.

Bruttonasjonalproduktet er blitt en del av vårt daglige vokabular. Den utstrakte bruken av dette begrepet, både mellom fagfolk og ute blant folk flest, skulle tyde på at bruttonasjonalproduktet blir sett på som et enkelt, entydig og omfattende mål for den økonomiske utvikling. Men det som egentlig alltid har vært klart for fagfolkene, begynner nå også å bli anerkjent av andre. Bruttonasjonalproduktet er verken enkelt, entydig eller omfattende. Dvs. at det er slett ikke noe fullgodt mål for økonomisk utvikling.

¹⁾ Foredrag ved 13. Nordiske Statistikermøte, Helsingfors 14.—16. juni 1973.

²⁾ Jeg skylder Thorvald Moe og Leif Asbjørn Nygaard takk for kommentarer og bidrag. Jeg må selv ta ansvaret for uteglemler og feil i den endelige versjon.

Før jeg går videre, vil jeg, inspirert av Peskin, peke på at det er viktig å skille mellom nasjonalregnskapets samletall og selve nasjonalregnskapssystemet.

Disse samletallene, som innbefatter en rekke aggregater som bygger på regnskapsdata, er bare en av flere anvendelser som kan gjøres av nasjonalregnskapssystemet.

Historikk

Ønsket om å finne fram til mål som kan gi uttrykk for den samlede økonomiske situasjon i et samfunn, og hvordan denne endrer seg, er vokst fram av utviklingen innen økonomisk vitenskap og offentlig økonomisk politikk. Forsøk på å lage slike mål går langt tilbake i tiden. Det første kjente forsøk på å beregne et lands nasjonalformue og nasjonalinntekt skriver seg fra England i det 17. århundre (King). Ideen om å lage en samlet oversikt over de økonomiske transaksjoner som finner sted i et samfunn, kjenner vi fra franskmannen Quesnay, også i midten av det 17. århundre.

Men det systemet vi i dag har for nasjonalregnskapet, ble i hovedsak skapt og utviklet i 1930- og 1940-årene. I 1930-årene funksjonerte markedsøkonomien meget utilfredsstillende. I denne perioden var det naturlig å utvikle et regnskapssystem som tok sikte på å kartlegge først og fremst markedsdelen av økonomien. Det var den man særlig var opptatt av å kartlegge og få styring med. I denne perioden var det helt naturlig å regne med meget nær sammenheng mellom produksjonsutviklingen og bedring i økonomisk og samfunnsmessig velferd.

I begynnelsen av 1940-årene, da nasjonalregnskapet ble videre utviklet i USA, ble vekten naturlig nok fortsatt lagt på produksjonsevnen, bl.a.

for militære formål. Også her er bruttonasjonalproduktet et rimelig samlebegrep. Dette betyr at den gang vårt nåværende nasjonalregnskapssystem fikk sin grunnleggende form, var man særlig opptatt av å kartlegge *virksomhet*, med mindre vekt på systematisk beskrivelse av *formålet* med virksomheten. Mange av de grunnleggende problemer med inntektsbegrep og inntektsregnskap som man hadde beskjeftiget seg med i en årrekke, ble i denne tiden antatt å ha mindre praktisk eller analytisk betydning.

Kritikk av selve bruttonasjonalproduktbegrepet.

Kritikken av nasjonalregnskapets samletall har også en lang historie. Den går meget lenger tilbake enn dagens interesse f.eks. for naturmiljøet. De fleste punktene i dagens debatt har sin parallell i en viktig serie av artikler skrevet i 1940-årene av Hicks, Kusnetz og Little. Det grunnleggende spørsmål nå er det samme som det var den gang: På hvilken måte kan nasjonalproduktet måle endringer i velferd og vekst? Alle dagens ingredienser var med i den tidligere debatten også, inkludert vurderingen av ikke-markedsprodukter / indirekte virkninger og avgrensningen mellom mellomprodukter og sluttprodukter. Det er vanskelig å se hvordan dagens gjenopplivelse av denne debatten har føyet mye til det viktigste resultat av den gamle debatten: Nemlig at nasjonalproduktets samletall bare vil kunne si noe om virkelige endringer i velferd og vekst, hvis endringene i produksjonen er meget store og hvis samtidig endringene i inntektsfordelingen og i produktssammensetningen har vært forholdsvis små.

Men vi skal heller ikke glemme at disse vilkår ikke sjelden har vært tilfredsstillende i årene etter den annen verdenskrig. Den produksjonsmengde som er til stede gir jo et grunnlag for å tilfredsstille ønsker og behov og er en viktig faktor for velferden. Uansett hvilket ønske, behov eller sosialt problem vi er opptatt av, vil det vanligvis bli lettere å finne midler til å dekke det eller løse det når produksjonsmengden er stor og økende enn når den ikke er det.

Nasjonalproduktet kritiseres:

- dels fordi det ikke beskriver det som det tar
- sikte på å beskrive
- dels fordi det beskriver noe annet enn det man egentlig er interessert i.

En hovedkilde til kritikken er ønsket om å måle noe annet og mer enn det bruttonasjonalproduktet kan måle og tar sikte på å måle. Men ofte har kritikken likevel form av å påpeke «feil» i målingene. Jeg tror ikke vi ville gjøre klokt i å ta all denne kritikken for alvorlig. Men selv om vi stiller oss skeptisk til en generell utvidelse av BNP-begrepet, må vi ikke glemme at også som produksjonsmål har bruttonasjonalproduktet sine begrensninger. Når vi bruker av jordens begrensede ressurser, enten det er råvarer eller uberørt natur, tar vi ikke det med som fradrag i produksjonen. Et mer fullkomment produksjonsmål ville bl.a. måtte ta hensyn til mer fullstendig kapitalslitberegninger basert på et skikkelig kapitalregnskap.

For øvrig gir det nye systemet, SNA, rom for betydelige forbedringer her.

Det ville naturligvis være svært hensiktsmessig om vi hadde en enkelt allmennt akseptert indeks for den økonomiske og samfunnsmessige velferd i våre samfunn. Vi ville da kunne vurdere ønskeligheten av ethvert samfunnspolitisk forslag ved å undersøke om det ville øke eller redusere denne indeksen. Men det er umulig å komme fram til et slikt *samletall for velferd* som alle kan være enige om. Et slikt tall skulle uttrykke hvor god en mener tilstanden i samfunnet er. Denne meningen vil jo bl.a. avhenge av hvem denne er. Så lenge samfunnsmedlemmene er forskjellige, vil de heller ikke kunne forenes om et velferdsmål. Alt vi videre gjør for å forbedre bruttonasjonalproduktbegrepet og utvikle velferdsindekser, bør ha dette enkle faktum for øyet.

Personlig mener jeg at samletall (aggregater), og indekser er meget nyttige i den samfunnspolitiske debatt. Det kan ikke være tvil om at hovedtallene fra nasjonalregnskapene har bidratt mye til den generelle forståelse av samfunnet og samfunnsutviklingen. Derfor er det ikke noe motargument i seg selv at en indeks er vanskelig å konstruere eller at den har sine svake sider. Det å konstruere bruttonasjonalprodukt er egentlig et heroisk foretakende i seg selv. En uendelig mengde av ulike produkter må på en eller annen måte slås sammen når man skal få et mål for samlet produksjonsmengde. Vi har vært i stand til å skaffe oss et slikt allmennt godtatt mål bare fordi markedsprisene skaffer oss vekter som gjør det mulig å veie sammen de ulike godene.

Faren med dette er at markedsprisene virker så fornuftige og så objektive at også selve bruttonasjonalproduktet kan bli sett på som noe objektivt. Det er slett ikke noe objektivt ved dette begrepet, i alle fall i den forstand at det er upolitisk eller vurderingsfritt. De prisene som benyttes er klart funksjoner av det bestående samfunn på godt og vondt, av inntektsfordeling og såvel private som offentlige markedsinngrep. På den annen side kan det sies å være objektivt i den forstand at gitt forutsetningene, så er selve beregningen av nasjonalproduktet et teknisk og noenlunde vurderingsfritt problem.

Dette praktiske tilsnitt synes jeg er meget vesentlig ved nasjonalproduktet. Det finnes en oppskrift for hvordan bruttonasjonalproduktet skal lages, det er mulig å kontrollere beregningene for utenforstående, det er mulig å gjøre rede for de premisser som nasjonalregnskapet bygger på, sterke og svake sider ved begrepet kan gjøres kjent, drøftes og kritiseres.

Hva vi enn gjør videre fremover, tror jeg dette er viktige egenskaper som vi ikke må gi slipp på. Vi må ikke foreta forandringer som alvorlig går ut over disse egenskapene ved bruttonasjonalproduktet. Vi må gjøre forbedringer, vi må gjøre utvidelser. Men vi må aldri gå fortere fram enn at vi stadig bevarer det operative og det kontrollerbare ved bruttonasjonalproduktet.

I en artikkel i 1972: «Is Growth Obsolete?» (5)

har Nordhaus og Tobin gjort et forsøk på å anslå tallmessig justeringer som kan gjøres om man vil gå fra bruttonasjonalproduktet som produksjonsmål til et bedre mål for økonomisk velferd. Dette målet har de kalt Net Economic Welfare, NEW, naturlig nok. De har da

- *trukket fra* i bruttonasjonalproduktet de ikke-materielle ulempene som har oppstått som kostnader i økonomien, enten de er blitt anerkjent og belastet næringslivet og andre virksomheter som forårsaker dem, eller ikke
- de har *lagt til* poster som de synes på en urasjonal måte er utelukket fra bruttonasjonalproduktet, som gifte kvinners tjenesteyting hjemme, verdien av fritiden osv. De har da anslått ulempene ved utslipp som forurenser elver og innsjøer, svovel og karbondioksyd o.l. som forurenser luften. De har også trukket fra den stadig mer langvarige og brydsomme reisetid til og fra arbeidet.

Jeg synes i og for seg det er en artig, innspirende og riktig fremgangsmåte at de tar utgangspunkt i nasjonalproduktet og prøver å føye til vurderingsmomenter. Men jeg tror det er lite hensiktsmessig bruk av begreper når Paul Samuelson i sin spalte i Newsweek i april i år omtaler NEW som den korrigererte versjon av bruttonasjonalproduktet. Jeg tror vi i stedet skal fortsette å beregne nasjonalproduktet om lag som vi gjør i dag. Men samtidig må vi stadig gjenta dets begrensninger, og vi må oppmuntre til utarbeiding av supplerende indekser for samfunnsutviklingen.

For å summere opp. Nasjonalproduktet er ett enkelt tall som er ment å skulle si noe om den økonomiske virksomhet i et land. Man skal ikke vente for meget av en slik indeks. Dersom man prøver å ta utgangspunkt i dette ene tallet for beslutninger på en hel rekke ulike områder, er man nødt til å komme ille ut. Om man gjør indeksen «bedre» på en eller annen måte, rokker det lite ved denne påstanden. En indeks alene gir for lite grunnlag til å treffe enkelte beslutninger på mange områder i samfunnslivet.

Vi bør derfor ikke bruke for meget av vår energi og interesse for fysisk og psykisk miljø, for globale ressurser, for inntektsfordeling osv., til å søke etter en enkelt indeks, etter å gjøre f.eks. akkurat nasjonalproduktbegrepet bedre.

Den beste løsning synes å være at en i tillegg til den informasjon som nasjonalregnskapet gir, forsøker å lage best mulig statistikk over de forhold som er av betydning for vår velferd. Oversikter over helseforhold, utdanning, sysselsettings- og arbeidsforhold, bosettingsforhold, naturmiljøet og fritidsforhold m.v. vil sammen med nasjonalregnskapets oppstillinger kunne gi et bedre grunnlag for en vurdering av velferdsforholdene i vårt samfunn.

Kritikken av nasjonalregnskapssystemet.

Misnøyen med nasjonalregnskapet knytter seg særlig til følgende fire områder (her følger jeg Juster, selv om han ikke skiller klart mellom

kritikk av nasjonalproduktet og nasjonalregnskapet):

- behandlingen av virksomhet som ikke reguleres av markeder
- måten produksjonen fordeles på forbruk og investering
- bruken av innsatskostnadene til å måle produksjonsvolumet
- manglende evne til å måle sosial og økonomisk velferd

Det første punktet har vært trukket fram til kjedsommelighet, jeg kom også inn på det ovenfor og skal ikke gjenta argumentene her.

Fordelingen av produksjonen mellom forbruk og investering har også lenge vært viet stor oppmerksomhet av nasjonalregnskapsstatistikere. Vi vil gjerne gjøre et skille mellom den delen av produksjonen som anvendes direkte til behovstilfredsstillelse, og den som investeres med sikte på fremtidig behovstilfredsstillelse. Det er så sin sak at vi bare i begrenset utstrekning klarer å ta vare på at forbrukerne kjøper en rekke varige forbruks-goder og har forholdsvis store lagre av slike gjenstander (bil, innbo, klær). Men det er et større problem når undervisning og opplæring, som kanskje er de innsatser som bidrar mest til fremtidig produksjon, bare blir regnet som direkte forbruk.

Selv om nasjonalregnskapet i hovedsak tar sikte på å beskrive transaksjoner som foregår i et marked, har en likevel funnet det nødvendig å knytte til en del produksjon der det ikke finnes markeder, f.eks. i helse og undervisning. Dette har en gjort bl.a. for å unngå for store forandringer når det foregår forskyvnings av virksomheter mellom markedssektoren og ikke-markedssektorer. Men det mål en har for produksjonen, er svakt, idet en fastsetter verdien av produksjonen til de samlede kostnader, dvs. lønninger betalt til de offentlige ansatte pluss kostnaden av eventuelle kjøp av innsatsvarer.

Produksjonen i politiet er f.eks. målt ved løningene til politimenn pluss kostnaden ved politibiler etc. Den er ikke satt i forhold til de sosiale og økonomiske vinninger ved å unngå forbrytelser og ved å isolere lovbrøyttere.

Til slutt, akkurat som for selve bruttonasjonalbegrepet, kritiseres også selve nasjonalregnskapssystemet fordi det ikke beskriver eller måler samfunnsmessig og økonomisk velferd. På dette punkt er det ikke mye å tilføye utover det som jeg sa om selve nasjonalproduktbegrepet. I hovedsak dreier kritikken seg her om at nasjonalregnskapet ikke er dekkende nok, det er en rekke faktorer som ikke tas med. I hovedsak kan alle disse innvendinger klassifiseres under punkt 1 ovenfor, virksomhet som ikke reguleres av markeder. Det gjelder f.eks. behandlingen av ikke betalt arbeid og av fritid. Videre gjelder det for endringer i det fysiske og samfunnsmessige miljø, altså indirekte virkninger av ulike slag.

En siste innvending mot nasjonalregnskapssystemet er at det tar dårlig eller lite vare på fordelingsproblematikken. Det er her på det rene at denne kritikken retter seg særlig mot samletalle-

ne, mens selve nasjonalregnskapet åpner store muligheter for å gi opplysninger om fordeling på sektorer og grupper, og institusjoner.

Et eksempel: Behandlingen av forurensninger.

Nasjonalregnskapet registrerer ikke endringer i det fysiske miljø, f.eks. som en følge av utslipp av forurensende spillprodukter. For å vurdere fysiske vare- og tjenestestrømmer fra (tradisjonell) produksjon, trenger en priser. Alle varer og tjenester som er inkludert i nasjonalproduktet slik det nå måles, er vurdert til kjøperpriser eller tilsvarende priser for varer som ikke blir omsatt. Selv om en får registrert de viktigste fysiske vare- og tjenestestrømmer knyttet til naturmiljøet, gjenstår derfor problemet med å verdsette dem fordi mange ikke omsettes i markeder. Spørsmålet reiser seg altså: Hvor skal vi finne prisene på bruk av miljøets fellesressurser?

Hvis vi hadde privat eie av naturmiljøets renovasjonskapasitet, så ville det være markeder hvor disse tjenestene fra naturmiljøet ble omsatt. Brukerne av renovasjonstjenestene ville da måtte betale for sin bruk. Disse omsetningstall tilknyttet naturmiljøet ville da være observerbare markedstall. I og for seg ville det da ikke være nødvendig med noen revisjon av nasjonalregnskapsbegrepene.

En annen mulig forutsetning er at det kreves resirkulering eller lagring av alle avfallsprodukter. Resirkulasjonskostnader og lagerkostnader ville da bli reflektert i vareprisene som observerbare markedsdata. Heller ikke da ville det være nødvendig med revisjon av nasjonalregnskapsbegrepene.

I en økonomi som vår har vi verken privat eie til naturmiljøets renovasjonskapasitet eller full resirkulering. Prisene må derfor fastsettes på en annen måte. En mulighet er å etterligne markeder for omsetning av miljøtjenester ved å innføre avgifter i markedssystemet, slik at avgiftene reflekterer forurensningskostnadene. På bakgrunn av markedsdata ville en da få fram nasjonalregnskapstall hvor bruken av miljøets fellesressurser vil være reflektert i de observerbare priser og omsatte mengder. Revisjon av nasjonalregnskapsbegrepet vil altså heller ikke da være nødvendig.

Poenget som jeg ser det, er derfor ikke så mye å få fram nye nasjonalregnskapsbegrep og et nytt nasjonalproduktbegrep, men først og fremst å få kostnadene ved bruken av naturmiljøet inn i markedssystemet.

Retningslinjer.

Jeg ser på nasjonalregnskapssystemet som et avansert lagerholdsystem for statistikk (kfr. Peskin). Derfor må systemet vurderes i lys av teorier for optimalt lagerhold eller ved kostnads/nytteanalyser. Lagerhold medfører kostnader, ikke bare i form av hyllemeter. Dataene foreldes, en må ha rutiner for kvalitetskontroll. Et stort lager gjør kostnadene ved tilgang til dataene kostbarere. Det at en bit informasjon potensielt kan være nyttig, er derfor ikke alene nok til å begrunne systematisering og lagring.

Først og fremst er nasjonalregnskapet et system

for å ta vare på og for å samordne den statistikk som allerede finnes om ulike forhold i samfunnet. Det er ikke mye statistikk som samles inn direkte for nasjonalregnskapsformål. En annen ting er at systemet virker strukturerende på utviklingen av ny statistikk. Men det kan være nyttig å ha dette som utgangspunkt, at nasjonalregnskapssystemet først og fremst er et middel til bedre å utnytte den statistikk som allerede finnes.

Det er et samspill mellom utviklingen av økonomisk teori og økonomisk statistikk. Men i hovedtrekk får vi ikke god statistikk på et område før det foreligger en del a priori-antakelser. Statistikeren må få beskjed om hva tallenhetene er og hva kjennemerkene er. Utfordringen går derfor først og fremst til sosialpolitikkerne, til miljøpolitikkerne osv., til fagfolk og teoretikere på disse feltene. Det er ikke slik at det fra disse hold foreligger begreper og data som nasjonalregnskapsstatistikkerne har oversett.

Nasjonalregnskapssystemet behøver derfor ikke forsvares. Det er et utmerket og anerkjent system for å trekke sammen omfattende statistisk materiale til belysning av virksomheten i samfunnet. Den kritikk som rettes mot systemet for at det ikke er omfattende nok, bør kunne tas som en anerkjennelse, en tillitserklæring, og en utfordring. Spørsmålet bør ikke være hvordan skal vi forbedre og utvide nasjonalregnskapssystemet. Vi bør heller spørre om ikke dette systemet, som har vist seg så utmerket på ett område, også kan anvendes til å samordne statistikk på stadig nye områder.

Dessuten kunne nasjonalregnskapsstatistikkerne nå gå videre og delta i den mer grunnleggende debatt om begreps- og teoridannelse på nye samfunnspolitiske områder. Med utgangspunkt og basis i nasjonalregnskapssystemet bør man kunne bidra meget til utformingen av tenkningen også på andre områder i samfunnet, som f.eks. i sosialpolitikken og miljøpolitikken.

Jeg tror grensenytten av å finpusse definisjoner av de enkelte postene i nasjonalregnskapet er begrenset, særlig nå når vi nettopp har innført de nye internasjonale konvensjoner (SNA). Vi har i alle fall rikelig arbeid i mange år nå med å bedre datagrunnlaget for dette systemet. Det kan arbeides videre med å finne bedre anslag for verdien av de ikke markedsbestemte variable, vi kan kanskje få med noen flere indirekte virkninger i nasjonalregnskapet, der det er et eller annet marked eller lignende som kan gi grunnlag for å finne observerbare priser.

Det må være mulig å utnytte den teknikk som nasjonalregnskapet har utviklet, til også å behandle nye data. Dessuten må det være fordeler ved å bruke klassifikasjoner, sektorinndeling, varegrupper o.l. som allerede er utviklet i nasjonalregnskapet, slik at tall fra de ulike deler kan kobles sammen.

Det skulle ikke være nødvendig å omarbeide eller revidere hele nasjonalregnskapssystemet hver gang et nytt problemfelt krever vår interesse. Stikkordet må heller være «å hekte på». Dette er den linjen vi har forsøkt å arbeide etter i Norge.

Vi mener for det første at nasjonalregnskapets metoder bør kunne være anvendelige også på disse nye områdene. Dessuten mener vi at det er mye å vinne ved at ny statistikk utformes i et slikt system at de kan samkobles med det som allerede finnes av mer rent økonomisk statistikk og etter hvert danne byggeklosser i et stort sammenliknbart system.

I forbindelse med Regjeringens langtidsprogram 1974 — 1977, som ble lagt fram i april i år, ble det utarbeidet en spesialanalyse om forurensninger. Se (7). En tar der opp visse statistiske og økonomiske sider av miljøvernproblematikken. For det første prøver en å sette miljøforurensningene inn i et større samfunnsmessig helhetsbilde, å se det som en del av det generelle problem om fordeling av knappe ressurser. Samtidig forsøker en å tallfeste omfanget av utslippene i Norge og å vurdere utslippsmengdene i relasjon til mulige endringer i resipientene. Formålet med den siste del av analysen var bl.a. å forsøke å utarbeide en systematikk for det datamaterialet som dels allerede var blitt samlet inn og som en dels regnet med ville bli samlet inn i stadig større grad, vedrørende utslipp av forurensende spillprodukter i Norge.

For oss var det naturlig å benytte nasjonalregnskapet som referanseramme i dette arbeidet. For det første forelå der allerede et ferdig klassifikasjonsarbeide, for det andre oppnådde vi derved å lette muligheten for å se sammenhengen mellom økonomisk aktivitet og omfanget av utslipp av ulike typer spillprodukter. Det ble utarbeidet en liste på ca 40 typer forurensende spillprodukter, og utslippet av hver av disse produktene til henholdsvis luft, jord og vann ble klassifisert etter firesifrede nasjonalregnskapssektorer. Et lite forsøk ble også gjort ut fra dette på å lage fremskrivninger koplet til makroøkonomiske projeksjoner.

Dels av hensyn til datagrunnlaget og dels på grunn av forhold ved virksomheten som medfører utslipp, er noen produksjonssektorer slått sammen. Videre er det noen tilfelle hvor en ikke har vært i stand til å fordele alle utslipp på de respektive sektorer. Det gjelder spesielt kjemisk overflatebehandling av metaller.

Dessuten er kontoplanen utvidet med fire nye konti. Det er kontoen «Husholdninger» som omfatter utslipp fra privat forbruk, og tre kapital-slitkonti som omfatter spillprodukter fra utrangering av henholdsvis bygninger, maskiner og biler.

I en del sektorer har en ikke klart å kvantifisere utslippene. Også i en del andre sektorer antar en at det kan være utslipp som en ikke har vært i stand til å registrere. Dessuten er det en del produksjonssektorer i nasjonalregnskapet som en a priori antok ikke forårsaket vesentlige utslipp.

Spillproduktene fra produksjonssektorer går ofte enten gjennom egne renseanlegg i bedriftene eller fra bedriftene ut til offentlige kloakk og renovasjonssystemer. I analysen registrerte en utslippene idet de forlater bedriftenes installasjoner, enten de da er rensset, går til offentlige renseanlegg eller direkte til resipienten. Det er ikke tatt hensyn til overføringer av materiale mellom resipien-

tene luft, jord og vann. Det er bare tatt hensyn til den av resipientene der utslippene først føres ut. I virkeligheten foregår det omfattende overføringer av materiale mellom luft, jord og vann. F.eks. vil atmosfæren bare i et begrenset tidsrom tjene som oppholdssted for de fleste utslipp til luft.

Det materialet som er utarbeidet, er ikke fullstendig, og det kan ikke gi noe fullgodt bilde verken av fordelingen av forurensningsbelastningen eller av totalbelastningen på de tre resipientene. Men vi mener likevel at dette kan være et eksempel på hvordan nasjonalregnskapssystemet kan danne utgangspunkt for nyutvikling av et statistikkssystem. Vi har vært så fri at vi i analysen uttaler oss meget tilfreds med resultatet, trass i de mangler og svakheter som hefter ved det. Så vidt vi kjenner til, er det ikke for noe annet land fremskaffet en slik total oversikt over utslipp av forurensende spillprodukter.

Velferdsindikatorer.

I siste halvdel av 1960-årene er det satt i gang arbeid i flere land med sikte på å skape et bedre utgangspunkt for debatten om mange av de forhold som kan være bestemmende for vår velferd. Så vel i USA som i Frankrike, Sverige og i internasjonale organisasjoner, har en på forskjellig vis nærmet seg spørsmålet: «Hvordan kan en lage tall som belyser menneskenes levevilkår og gjør det mulig å sammenligne ulikheter i levevilkårene, og levevilkårens utvikling over tiden?»

I Sverige foreligger en «Låginkomstutredning» som omhandler en rekke «levnadsnivåkomponenter»: Helse — kosthold — bosettingsforhold — oppvekst- og familieforhold — utdanning — sysselsetting og forholdene på arbeidsplassen — økonomiske ressurser (inntekt og formue) — politiske ressurser — fritid og rekreasjon.

Den norske regjeringen tillegger arbeid med å kartlegge samfunnets velferd og levevilkår stor betydning. Det vil bli lagt vekt på utbygging og analyse av statistikk som bedre kan kaste lys over disse forhold i vårt land i årene fremover.

Særlig er det grunn til å nevne en levekårsundersøkelse som er satt i gang mye etter mønster av den svenske Låginkomstutredning. Undersøkelsen vil bli omfattende, og tar bl.a. sikte på å kartlegge de reelle levevilkår for forskjellige grupper. Det er videre grunn til å nevne at det i Statistisk Sentralbyrå arbeides med et «Sosialt Utsyn» som planlegges utgitt i begynnelsen av 1974. Denne publikasjonen bygger i alt vesentlig på offisiell statistikk, og vil bl.a. gi en oversikt over tilgjengelig person- og sosialstatistikk med sikte på å belyse levevilkår og samfunnsstruktur.

I selve langtidsprogrammet 1974—1977 ble velferd og økonomisk vekst trukket fram som et gjennomgangstema. Dessuten ble det innarbeidet to kapitler, ett om personlig velferd og et om fordeling og likestilling. I alt utgjør disse to kapitlene nesten 100 av programmets vel 450 sider. Vi tok her sikte på å behandle tilstand og politiske programmer for de antatt viktigste velferdskomponenter.

Det finnes i Norge statistikk som beskriver tilstand og utvikling på en rekke felter utenom de rent økonomiske. Vi innledet bl.a. et samarbeid med Instituttet for anvendt samfunnsvitenskapelig forskning med sikte på å utnytte denne statistikken til velferdsvurderinger eller som grunnlag for sosiale indikatorer om en vil.

Det viste seg å være et meget stort problem at mye av denne statistikken er samlet inn for å belyse andre problemstillinger enn levekår og velferd. Særlig fant vi det vanskelig på en systematisk måte å belyse sammenhengen mellom ulike politiske tiltak og velferdsforholdene i samfunnet.

Avslutning.

Den andel av den samlede produksjon som enten blir bestemt av, eller i stor grad blir påvirket av, politiske beslutninger, er stadig stigende. Offentlig kjøp av varer og tjenester øker raskt som andel av bruttonasjonalproduktet, og det samme gjør ulike former for overføringer i form av trygdeytelser, pensjoner osv. Denne utviklingen blir av mange sett på med bekymring, og det er på det rene at den offentlige virksomhet blir sett på med stadig mer kritiske øyne.

En stor oppgave i årene fremover blir derfor å belyse virkningene av politiske og administrative beslutninger. Derfor er jeg glad for de forbedringer for beskrivelsen av den offentlige sektor som blir innført i nasjonalregnskapet med utgangspunkt i nytt SNA. Tilsvarende tror jeg det er meget viktig

å arbeide videre med sosialstatistikk og velferdsindikatorer. De forsøk som vi nå gjør med å innføre programbudsjettering og programanalyser, tror jeg vil kunne virke meget stimulerende på dette arbeidet. Noen har antydnet et motsetningsforhold mellom programbudsjettering og arbeidet med velferdsindikatorer. Men jeg tror tvert i mot at det er viktig at arbeidet på disse feltene ses i sammenheng og kobles sammen.

Det er nemlig viktig, både i arbeidet med nasjonalregnskapet og med velferdsindikatorer, at vi har for øyet at hensikten med alt dette statistikkarbeidet først og fremst er å danne grunnlaget for beslutninger, slik at vi kan få være med på å lage et bedre samfunn som vi alle er mer fornøyd med å leve i.

Litteratur.

Mer utførlige henvisninger er gitt i Peskin (3).

- (1) E.F. Denison: Welfare Measurement and the GNP. Survey of Current Business Vol. 51, No. 1 (January 1971)
- (2) F. Thomas Juster: On the Measurement of Economic and Social Performance. 50th Annual Report, NBER, September 1970.
- (3) Henry M. Peskin: Nasjonalregnskap og miljøverdier. Artikler nr. 50, SSB, Oslo 1972.
- (4) Paul Samuelson: From GNP to NEW, Newsweek, 9/4—73.
- (5) William Nordhaus og James Tobin: Is Growth Obsolete? NBER Colloquium, Desember 1970.
- (6) Finansdepartementet, St.meld. nr. 71, 1972—73, Langtidsprogrammet 1974—1977: — kap. 4 Økonomisk vekst og velferd.
- (7) — Spesialanalyse 1: Forurensninger.

Rådet for omsorgen for funksjonshemmede

KONTORSJEF

Kontorsjefen skal være ansvarlig for Rådets sekretariat (som foruten kontorsjefen vil bestå av en konsulent og en kontorfullmektig). Kontorsjefen skal koordinere det utredningsarbeid som vil ligge til grunn for Rådets uttalelser og må ha øvelse i å formulere resultatene av slikt utredningsarbeid basert på innsamling og bearbeiding både av gjeldende lover og regler og av tilgjengelige forskningsresultater.

Søkerne må ha god allmennutdanning og erfaring fra forvaltning og administrasjon. Det vil bli lagt vekt på kritisk sans, orden og samarbeidsevne. Arbeidet vil måtte skje i kontakt med distriktene. Konsulenten vil senere bli tilsett i samråd med kontorsjefen. Rådet kan muligens assistere med bolig.

Stillingen lønnes etter statens regulativ i

Lønnsklasse 23.

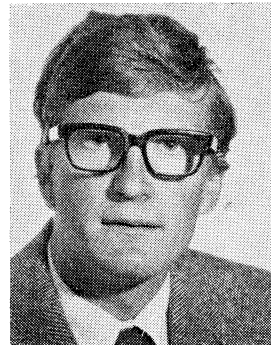
Grunnlønn kr. 71 220,-, topplønn kr. 75 720,-. Fra lønnen trekkes 2% pensjonsinnskudd.

Søknader med attestkopier innen 1. oktober til Rådet for omsorgen for funksjonshemmede, v/formannen, direktør Gudmund Harlem, Sinsenvn. 76, Oslo 5.

946/SSO

Innrykket av Statens informasjonsteneste

Arbeidsmarkedet for nye akademikere

AV
CAND. OECON KNUT MEIER,
NAVF'S UTREDNINGSIINSTITUTT

NAVF's utredningsinstitutt har startet opp med en undersøkelses-serie for å kartlegge hvorledes ulike kategorier nye akademikere fra våre universitet og høyskoler tilpasser seg arbeidsmarkedet i løpet av det første halve året etter eksamen.

I denne artikkel presenteres hovedresultatene fra den første undersøkelsen som ble foretatt i november 1972.

Andelen av de nye kandidatene som var arbeidsledige ca. et halvt år etter eksamen varierte sterkt mellom de ulike kandidatgrupper som var med i undersøkelsen. Den gjennomsnittlige arbeidsledighet for hele kandidatmassen var på 6,5 %, og det gjøres i artikkelen en del sammenlikninger med ledigheten blant akademikerne i Sverige.

Videre gis det en oversikt over i hvilke næringssektorer de nye kandidatene ble sysselsatt, med spesiell vekt på sosial- og siviløkonomene. Undersøkelsen kartla også hvor tilfredse de yrkesaktive kandidatene var med arbeidsoppgavene, sett i relasjon til sin utdanning, og hvorledes de ulike kandidatkategori-er vurderte arbeidsmarkedssituasjonen generelt for sin gruppe m.h.t. å få relevant arbeid.

1. Innledning.

Høsten 1972 startet NAVF's utredningsinstitutt opp med en undersøkelse for å kartlegge hvorledes ulike kategorier nye akademikere fra våre universitet og høyskoler tilpasser seg arbeidsmarkedet den første tiden etter eksamen. Det kull som ble valgt var vårkullet 1972. Undersøkelsen ble lagt opp som en spørreskjemaundersøkelse og samtlige kandidater i de kategorier den omfattet fikk tilsendt spørreskjema i november 1972. I denne artikkel presenteres noen av hovedresultatene fra undersøkelsen.

Hensikten med undersøkelsen var å kartlegge kandidatenes hovedsaklige beskjeftigelse ca. et halvt år etter avlagt eksamen med hensyn til hvem som hadde fått arbeid, var arbeidsledige, studerte videre, etc., og hvorledes de yrkesaktive hadde tilpasset seg arbeidsmarkedet m.h.t.

- Hva slags arbeid man utførte og i hvilken næringssektor.
- Lønnsforhold.
- Om de ulike kandidater var fornøyd med arbeidsoppgavene i relasjon til utdanningen.
- Tiden det tok å få arbeid og hvorledes man fikk kjennskap til stillingen.
- Arbeidsplassens geografiske beliggenhet.

Undersøkelsen tok også sikte på å kartlegge hvorledes kandidatene selv vurderte arbeidsmarkeds-

situasjonen generelt for sin gruppe m.h.t. å få relevant arbeid.

I Sverige har en foretatt liknende undersøkelser¹⁾ for hvert kull av nye akademikere helt siden 1967/68. NAVF's utredningsinstitutt tar også sikte på å gjøre disse undersøkelsene til en periodisk foreteelse, slik at en til enhver tid kan være ajour med situasjonen for de ulike grupper nyutdannede akademikere og endringer i denne over tiden. Et slikt arbeidsmarkedsbarometer vil sammen med instituttets øvrige yrkesundersøkelser danne grunnlaget for behovsanalyser av akademisk utdannet arbeidskraft.

2. Kandidatenes hovedsakelige beskjeftigelse ca. et halvt år etter eksamen.

De kategorier som omfattes av undersøkelsen var:

- Filologer (cand.philol., mag.art., cand.mag.)
- Realister (cand.real., cand.mag.)
- Jurister (cand.jur.)
- Siviløkonomer (cand.oecon., exam.oecon.)
- Psykologer (cand.psychol., mag.art.)
- Sosiologer (cand.sociol., mag.art.)
- Statsvitere (cand.polit., mag.art.)

¹⁾ Statistiska meddelanden, 12. april 1973 fra Statistiska Centralbyrån, Stockholm.

Tabell 1. Antall uteksaminerte kandidater våren 1972, fordelt etter aktivitet ca. ½ år etter eksamen.

Kandidatgruppe	(1) Antall uteksa- minerte	(2) Svar- prosent	(3) Andel yrkes- aktive ½ år etter eksamen %	Andel ikke yrkesaktive					(3)—(8) Sum %
				(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	
				Studerte %	Arbeids- ledige %	Hjemme- værende %	Militær- tjeneste %	Annet %	
Cand.philol.	181	91	76,1	14,5	4,4	3,1	1,9	0	100
Mag.art. (filologi)	31	93	71,4	7,1	14,3	0	7,2	0	100
Cand.real.	199	92	79,1	8,2	2,2	1,1	8,2	1,2	100
Jurister (cand.jur.)	100	86	79,0	4,7	4,7	1,2	10,4	0	100
Sosialøkonomer (cand.oecon.)	41	95	77,0	0	15,4	0	7,6	0	100
Psykologer (cand.psychol. og mag.art.) ..	47	82	92,0	0	0	0	8,0	0	100
Sosiologer (cand.sosiol. og mag.art.)	8	100	87,5	0	0	12,5	0	0	100
Statsvitere (cand.polit og mag.art.)	15	87	100,0	0	0	0	0	0	100
Fagpedagoger (cand.paed., cand.polit., mag.art.)	14	86	91,7	8,3	0	0	0	0	100
Siviløkonomer	98	90	64,8	15,9	5,7	0	13,6	0	100
Sivilingeniører	169	85	53,1	2,1	4,9	0	37,1	2,8	100
Arkitekter	37	77	77,8	0	0	0	11,1	11,1	100
Sum	940	89	73,2	7,6	4,5	1,1	12,5	1,7	100
Cand.mag. (filologi)	346	81	27,1	63,9	2,5	3,6	2,5	0,4	100
Cand.mag. (realfag)	175	88	22,1	70,2	0,6	2,6	4,5	0	100
Cand.mag. (samfunnsvitenskap)	59	90	34,0	60,3	1,9	1,9	1,9	0	100
Exam.oecon. (1. avd. sosialøkonomi)	55	87	12,5	83,3	0	0	4,2	0	100
Sum	635	85	25,0	67,1	1,7	2,8	3,2	0,2	100
Distriktshøgskolekandidater	129	91	57,0	21,5	6,9	0	14,6	0	100
Sum total	1 704	88	56,3	29,4	3,8	1,5	8,6	0,4	100

Fagpedagoger (cand.paed., cand.polit., mag.art.)
Cand.mag. (samfunnsvitere)
Siviløkonomer (NHH)
Sivilingeniører (NTH)
Arkitekter (NTH og Arkitektshøgskolen i Oslo)
Distriktshøgskolekandidater.

Tabell 1 gir hovedoversikt over resultatene. Undersøkelsen tok i prinsippet sikte på å dekke samtlige kandidater i de kategorier som er tatt med. Av de 1.704 kandidatene som ble uteksaminert våren 1972, fikk 1.675 tilsendt spørreskjemaet (de øvrige var det ikke mulig å skaffe adresse til). Antallet som besvarte skjemaet var 1.473, hvilket gav en svarprosent på 88 pst. Som det fremgår av kolonne 2, varierte svarprosenten fra 77 pst. for arkitektene til 100 pst. for sosiologene.

A. Yrkesaktive.

Yrkesfrekvensene varierte sterkt mellom de ulike kandidatgrupper. Tar man for seg gruppene over cand.mag. nivå, ser en av kolonne 3 at sivilingeniørene ligger lavest med bare 53 pst. yrkesaktive ½ år etter eksamen. Siviløkonomene ligger også lavt med ca 65 pst. De fire samfunnsvitergruppene

psykologer, sosiologer, statsvitere og fagpedagoger ligger høyest med yrkesfrekvenser på mellom 87 og 100 pst.

Andelen yrkesaktive fra cand.mag.—gruppene varierte fra 22 til 35 pst. Examen oecon.—gruppen hadde den laveste yrkesfrekvens av alle grupper og nesten samtlige av disse kandidatene studerte videre for å ta full embetseksamen (cand.oecon.)

Distriktshøgskolekandidatene er en spesiell interessant gruppe, da de representerer en helt ny utdanning i Norge. Kandidatene her har gjennomgått et 2-årig studium (40 vekttall) og har tittel av «høgskolekandidat». Andelen yrkesaktive for denne gruppe var 57 pst. og dette synes å være en relativt lav yrkesfrekvens på bakgrunn av at utdanningen er yrkesrettet.

B. Ikke yrkesaktive.

Ser en på den del av de ulike grupper som ikke var yrkesaktive, viser det seg at grunnen til ikke yrkesaktivitet varierte meget mellom de ulike kategorier. En relativt stor andel av siviløkonomene og filologene (cand.philol.) drev fortsatt med studier ca. et halvt år etter eksamen. Dette gjaldt

også distriktshøgskolekandidatene, hvor over 20 pst. studerte videre. Av sivilingeniørene som hadde den laveste yrkesfrekvens bortsett fra cand.mag.—grup-pene, var hele 37 pst. på militærtjeneste.

Blant cand.mag.—gruppene ser vi at tilbøyeligheten til å studere videre var høyest for realistene.

C. Arbeidsledige.

Arbeidsledige kandidater er her definert som: Kandidater som oppga at de var uten inntektsgivende arbeid pr. 15. november 1972 til tross for at de hadde søkt aktivt etter arbeid, pluss de som hadde tilfeldige «sjau- jobber» uten noen relevans til utdannelsen.

Kolonne 5 (tabell 1), arbeidsledige, uttrykker andelen arbeidsledige av de uteksaminerte kandidater. Prosentene i denne kolonne kan imidlertid ikke tolkes som ledighetsprosent i vanlig forstand, idet de arbeidsledige her er regnet i prosent av samtlige personer uten hensyn til om disse hadde meldt seg på arbeidsmarkedet.

Tabell 2 er spesielt interessant idet den gir de egentlige arbeidsledighetsprosent for de ulike grupper. Ledighetsprosenten er definert som: Arbeidsledige i prosent av kullets kandidater som meldte seg på arbeidsmarkedet her i landet (yrkesaktive pluss arbeidsledige).

Arbeidsledighetsprosentene i tabell 2 kan virke avskrekkende for enkelte gruppers vedkommende. Spesielt ligger sosialøkonom, og mag. art. (filologer) høyt. Andelen er også forholdsvis høy for siviløkonom, sivilingeniører og distriktshøgskolekandidater.

En vil imidlertid advare mot at det legges for stor vekt på disse ledighetstallene. Da det er første gang en slik undersøkelse gjøres, har en intet sammenligningsgrunnlag. En vet at sivilingeniørene har vært inne i en vanskelig periode og at filologer med mag.art.—utdanning kan ha vanskeligheter hvis fagene er litt spesielle. Den relativt høye ledighet blant de øvrige gruppene virker noe overraskende og kan naturligvis være tilfeldig (sosial- og siviløkonom). Det må her nevnes at de blant sosialøkonomene som var uten arbeid ca. 1/2 år etter eksamen, tilhørte alle den svakeste del av kullet når det gjelder karakter til embetseksamen. For øvrig gjalt også dette for de av sivilingeniørene og juristene som var arbeidsledige.

Distriktshøgskolekandidatene representerer en helt ny kategori kandidater på markedet. Arbeidsledighetsprosenten for denne gruppen var blant de høyeste, og flere kandidater bemerket at de syntes denne type utdanning var lite kjent blant arbeidsgivere.

Absolutt sett kan ikke ledigheten sies å være alarmerende. Totalt sett dreiet det seg om 54 personer (6,5 pst.), som fremdeles var ledig ca. 1/2 år etter eksamen. Ser en på de fire samfunnsvitergruppene psykologer, statsvitere, sosiologer og fagpedagoger, som er blant dem som har store vanskeligheter i Sverige, er det overhodet ingen ledighet, og yrkesfrekvensen er meget høy sammenlignet med de andre grupper. Det bør imidlertid påpekes at disse grupper fremdeles er meget små

Tabell 2. Arbeidsledighetstall ca. 1/2 år etter eksamen for kandidater uteksaminert våren 1972.

Kandidatgruppe	Arbeidsledighetsprosent	Antall arbeidsledige
Cand.philol.	5,5	7
Mag.art. (filologi)	18,2	4
Cand.real.	2,8	4
Cand.jur.	5,7	4
Cand.oecon.	16,7	6
Psykologer (cand.psychol. og mag.art.)	0	0
Sosiologer (cand.sosiol. og mag.art.)	0	0
Statsvitere (cand.polit. og mag. art.)	0	0
Fagpedagoger (cand.paed., cand.polit., mag.art.).....	0	0
Siviløkonomer	8,1	5
Sivilingeniører	8,8	7
Arkitekter	0	0
Cand.mag. (filologi).....	8,8	7
Cand.mag. (realfag).....	2,9	1
Cand.mag. (samfunnsvitenskap) ...	5,2	1
Distriktshøgskolekandidater	10,8	8
Sum	6,5	54

sammenlignet med de tilsvarende svenske grupper og med de øvrige grupper som er med i denne undersøkelsen.

En helt dekkende sammenligning med svenske forhold er ikke mulig da de ulike utdanningsgrupper ikke alltid er helt sammenlignbare. Hvis en ser på den totale ledighet for det tilsvarende eksamenskull¹⁾ i Sverige, som i hovedsak omfatter noenlunde tilsvarende grupper som vår undersøkelse, så var denne ca. 11 pst. mot 6,5 pst. i Norge.

For grupper som er forholdsvis sammenlignbare, kan nevnes at blant jurister var ledigheten i Sverige 9 pst. mot 5,7 pst. i Norge. For siviløkonomene var den 10 pst. i Sverige mot 8,1 pst. i Norge. For sivilingeniørene 8 pst. i Sverige og 8,8 pst. i Norge.

Blant det som i Sverige kalles Samhällsvetare og Beteendevetare med grundexamen, var ledigheten 12—14 pst. Denne gruppen tilsvarer ikke helt det vi har betegnet som samfunnsvitere i denne undersøkelsen hverken hva nivå eller innhold angår.

I fil.mag. og fil.kand.—gruppene som vel nærmest tilsvarer en norsk cand.mag. eksameen, var ledigheten ca. 11—12 pst. både for filologer og realister, altså vesentlig høyere enn for filologer og realister i Norge. For nye svenske licentiater og doktorer var ledigheten 3 pst. (ca. 80 personer uteksaminert totalt). Disse eksamener må vel antas å tilsvare noe mer enn en full norsk embedseksamen.

¹⁾ Uteksaminert første kvartal 1972. Se Statistisk meddelande nr. U 1973:14 fra Statistiska Centralbyrån, Stockholm.

Tabell 3. De yrkesaktive cand.oecon og siviløkonomene fordelt etter næringssektorer.

Næring	Cand.oecon		Siviløkonomer	
	Antall kandidater	Prosent	Antall kandidater	Prosent
Statsadministrasjonen	17	56,7	10	17,6
Industri	0	0	13	22,9
Statsbanker	4	13,2	0	0
Forskningsinstitutter.	3	10,0	3	5,2
Universitet og høgs- skoler	2	6,7	3	5,2
Skolen (Ungdomsskole, gymnas, fagskole) .	2	6,7	5	8,8
Fylkes- og kommune- administrasjon ...	2	6,7	4	7,0
Varehandel	0	0	5	8,8
Forretningsmessig tjenesteyting	0	0	5	8,8
Bank og forsikring ..	0	0	4	7,0
Samferdsel	0	0	3	5,2
Annet	0	0	2	3,5
Sum	30	100,0	57	100,0

3. Næring og lønn.

Undersøkelsen belyste også de ulike kategoriens fordeling på næringssektorer. Tabell 3 viser til hvilke sektorer de nye sosial- og siviløkonomene gikk.

En ser av tabell 3 at ingen av de nye sosialøkonomiske kandidatene begynte i det «private næringsliv». Statsadministrasjonen var den helt dominerende sektor for cand.oecon. gruppen, hvor nesten 57 pst. var sysselsatt. Ingen av de andre kandidatgruppene hadde en så stor andel av de yrkesaktive i denne sektor. Av de 17 nye kandidatene som begynte i denne næringssektor gikk 4 til Finansdepartementet og 3 til Forbruker- og administrasjonsdepartementet. Sektoren Statsbanker omfatter her: Distriktenes utbyggingsfond, Norges Bank, Husbanken og Statens lånekasse.

Samtlige kandidater som begynte i Finansdepartementet og i næringssektoren Universitet og høgs- skoler tilhørte kandidatskulets karaktermessige beste fjerdedel.

De nye siviløkonomene hadde spredd seg utover i mange ulike næringssektorer hvorav Industri var den næring som sysselsatte flest kandidater. Statsadministrasjonen var den nest største næringssektor, og dette er noe oppsiktsvekkende sammenliknet med tidligere undersøkelser¹⁾. Av de 5 kandidatene som arbeidet i næringssektoren «Forretningsmessig tjenesteyting» var 4 i regnskaps/ revisjonsbransjen.

Siviløkonomenes fordeling var noe ujevn med hensyn til hovedkarakter til eksamen og nærings-

sektor. Blant de større sektorer hadde Statsadministrasjonen en overvekt av kandidater fra kulets karaktermessige beste halvpart, mens det var omvendt for sektorene «Skolen» og «Forretningsmessig tjenesteyting».

Den dominerende næringssektor for cand.philol. var «Skolen» (ungdomsskole, gymnas, yrkes- og fagskole), hvor hele 80 pst. av kandidatene begynte. Av realistene (cand.real) begynte en betydelig mindre andel i skolesektoren, bare 32 pst. Hele 40 pst. av denne gruppen gikk til sektoren universitet og høgs- skole. Forøvrig viste det seg at av de nye cand.philol. som begynte i skolen, gikk over 60 pst. til gymnaset og vel 30 pst. til ungdomsskolen. Fordelingen på gymnas og ungdomsskole var om- vent for de av cand.real. som begynte å arbeide i skolen.

Statsadministrasjonen og Politi og rettsvesen var de to store sektorene for juristene, hvor henholdsvis 50 pst. og 21 pst. av kandidatene var sysselsatt. Sosiologer, statsvitere og fagpedagoger hadde hovedsaklig konsentrert seg i sektorene Universitet og høgs- skole, «Ettergymnasial utdan- ning» (lærerskole, sosialskole, distriktshøgs- skole) og statsadministrasjonen. Over 70 pst. av arkitektene begynte i private arkitektkontorer. Den største næringssektor for sivilingeniørene var universitet og høgs- skoler — 32 pst., og det var flere fra denne gruppe som var sysselsatt i ungdomsskolen, gymnas og teknisk skole enn i industrien. Distriktshøgs- skolekandidatene var spredd utover i mange ulike næringssektorer hvorav Industrien sysselsatte flest — 24 pst. Av yrkesaktive kandidater med cand.mag.- utdanning arbeidet de aller fleste i «skolen».

De yrkesaktive kandidatene oppgav også sin månedslønn fra hovedarbeidsgiver, eksklusive ekstrinntekter. Gjennomsnittslønnen for de ulike kandidatgruppene over cand.mag.-nivå varierte sterkt. De grupper som hadde relativt flest kandidater sysselsatt i undervisningssektorene hadde de høyeste lønningene. Dette gjaldt fagpedagoger og filologer (cand.philol. og mag.art.), hvor gjennomsnittslønnen var henholdsvis ca. kr. 4 400,— og kr. 3 950,— pr. måned. Man må være forsiktig med å tolke disse to gjennomsnittslønninger som noe nivå for «begynnerlønnen». De to gruppene hadde de eldste kandidatene og det er for eksempel ikke korrigert for de som hadde lønnsansiennitet fra arbeid i studietiden. Andre grupper med høy gjennomsnittslønn (mellom kr. 3 800,— — 3 900,— pr. måned) var sosiologer, statsvitere og realister. (Lønningene refererer seg til november 1972).

Arkitekter og sivilingeniører var de grupper som hadde de laveste gjennomsnittslønninger. Beløpene lå her på kr. 3 550,— og 3 600,— pr. måned. Medianlønnen for sivilingeniørene var kr. 3 650,— pr. måned og det lave gjennomsnittsbetrag for denne gruppe skyldes noen kandidater med ekstremt lav lønn.

Gjennomsnittslønnen for sosialøkonomene var også blant de aller laveste, kr. 3 670,— pr. måned. Medianlønnen for denne gruppen var kr. 3 500,— pr. måned som for øvrig var den laveste medianlønn (sammen med arkitekter og jurister) blant samtlige kandidatgrupper. Gjennomsnittslønnen og median-

¹⁾ Yrkesundersøkelse for siviløkonomer, sosialøkonom og statsøkonom i 1970. NAVF's utredningsinstitutt 1972:6.

Tabell 4. Kandidatene fordelt etter hvorledes de vurderte den generelle arbeidsmarkedssituasjon for sin gruppe, og hvorledes de yrkesaktive kandidatene vurderte utdanningen i relasjon til arbeidsoppgavene man hadde.

Kandidatgruppe	Hvorledes man synes utdanningen passet til arbeidsoppgavene			Vurdering av arbeidsmarkedssituasjonen m.h.t. å få relevant arbeid			
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
	Meget godt eller Godt %	Middels eller Dårlig %	Sum %	God %	Middels %	Dårlig %	Sum %
Cand.philol.	66	34	100	46	49	5	100
Mag.art. (filologi)	76	24	100	24	24	52	100
Cand.real.	68	32	100	32	43	25	100
Jurister (cand.jur.)	80	20	100	87	12	1	100
Sosialøkonomer (cand.oecon.)	77	23	100	71	26	3	100
Psykologer (cand.psychol. og mag.art.)	82	18	100	52	42	6	100
Sosiologer (cand.sosiol. og mag.art.)	100	0	100	43	57	0	100
Statsvitere (cand.polit. og mag.art.)	85	15	100	54	31	15	100
Fagpedagoger (cand.paed./polit. og mag.art.)	100	0	100	90	10	0	100
Siviløkonomer	69	31	100	45	52	3	100
Sivilingeniører	72	28	100	9	35	56	100
Arkitekter	67	33	100	23	68	9	100
Cand.mag. (filologi)	55	45	100	54	39	7	100
Cand.mag. (realfag)	65	35	100	58	32	10	100
Cand.mag. (samfunnsvitenskap)	56	44	100	32	53	15	100
Distriktshøgskolekandidater	61	39	100	32	57	11	100

lønnen for siviløkonom-gruppen var henholdsvis kr. 3 720,— og kr. 3 650,— pr. måned.

4. Tilfredshetsindikatorer.

Undersøkelsen tok også sikte på å kartlegge hvorledes de yrkesaktive kandidatene syntes utdannelsen passet til arbeidsoppgavene man hadde, og hvorledes kandidatene generelt vurderte arbeidsmarkedssituasjonen for sin egen gruppe med hensyn til å få relevant arbeid. Tabell 4 belyser dette i grove trekk.

Det mest slående trekk ved tabellens første kolonne, er at samfunnsvitergruppene som hadde høy yrkesfrekvens og ingen ledighet, også er de grupper som er mest fornøyd med utdannelsen i relasjon til arbeidsoppgavene. Blant sosiologer og fagpedagoger var samtlige kandidater «Meget godt» eller «Godt» fornøyd, og av psykologer og statsvitere var det henholdsvis 82 % og 85 % som var «Meget godt» eller «Godt» fornøyd. For de øvrige grupper, bortsett fra cand.mag.-kategorien, varierte den andelen av kandidater som var «Meget godt» eller «Godt» fornøyd mellom 61 % for distriktshøgskolekandidater og opp til 80 % for jurister. En ser dessuten at både filologer (cand.philol.) og realister (cand.real.) var forholdsvis lite tilfredse på dette punkt. Det var spesielt de kandidater som var ansatt i Ungdomsskolen som var forholdsvis lite fornøyd med arbeidsoppgavene sett på bakgrunn av ut-

dannelsen. Cand.mag.-gruppene og distriktshøgskolekandidatene skilte seg ut ved å være de minst tilfredse grupper.

Kolonne 4—6 gjelder hvordan kandidatene vurderte arbeidsmarkedssituasjonen generelt for sin egen gruppe med hensyn til å få relevant arbeid. Som det fremgår varierte vurderingen her meget fra kategori til kategori. De to mest optimistiske grupper var fagpedagoger og jurister, hvor henholdsvis hele 90 % og 87 % vurderte situasjonen som god. I det hele tatt tyder det på at disse to grupper tilpasset seg arbeidsmarkedet godt. Sosialøkonomene (cand.oecon.) var også en relativt optimistisk gruppe, og dette kan virke noe forbausende, siden det her var høy ledighet. Kandidatene her synes å være enten veltilpassede på arbeidsmarkedet eller arbeidsløse.

Av det foranstående synes det også som de tre øvrige samfunnsvitergrupper (psykologer, sosiologer og statsvitere) var veltilpassede, og det kan virke noe overraskende at bare ca. 50 % av disse gruppene vurderte sin egen situasjon på arbeidsmarkedet som god. Svarene kan muligens være noe influert av den store arbeidsledigheten for samfunnsviterne i Sverige og av frykt for en kommende «overproduksjon» av disse grupper også i Norge.

Den mest pessimistiske gruppe var sivilingeniørene, hvor bare 9 % vurderte arbeidsmarkedssituasjonen som god. En ser ellers at arkitekter, mag.art. (filologi), cand.real. og distriktshøgskole-

kandidater var relativt pessimistiske i sin vurdering.

Ser man på den tid det tok de forskjellige kandidater, som var yrkesaktive pr. 15. november 1972, å få arbeid, viste det seg at sosialøkonomene og juristene var blant de grupper som fikk arbeid raskest. Bare 10 % av disse kandidatene hadde brukt 7 uker eller mer fra de søkte aktivt til de fikk ansettelse, og nesten 60 % fikk arbeid i løpet

av 2 uker. Siviløkonomene brukte lengre tid på å skaffe seg arbeid fra de begynte å søke aktivt. Hele 32 % brukte 7 uker eller mer og den samme andel fikk arbeid i løpet av 2 uker. De kategorier kandidater som brukte lengst tid var fagpedagogene, arkitektene, distriktshøgskolekandidatene og filologene, hvor mellom 45 % og 35 % hadde brukt 7 uker eller mer.

STILLING LEDIG VED

Prosjektet for Utviklingsøkonomikk Chr. Michelsens Institutt, Bergen

Arbeidsområde: Teknisk bistand til utviklingsland, dels ved forsknings- og utredningsarbeid ved Institutt i Bergen og dels ved å utføre oppdrag i utviklingsland.

Utdannelse m.v.: Høyere utdanning som kvalifiserer for arbeid med samfunnsøkonomiske, demografiske og sosiale utviklingsproblemer i teori og praksis og interesse, anlegg og motivasjon for slikt arbeid.

Praksis: En dels års erfaring fra faglig arbeid, f. eks. fra offentlig administrasjon, forskning eller internasjonale organisasjoner.
Erfaring fra tidligere oppdrag i utviklingsland en fordel.

Alder: 30—45 år.

Vilkår: Fast ansettelse etter et prøveår. Lønn etter avtale under opphold hjemme, hjelpeorganisasjonens lønsvilkår under oppdragstiden ute. Pensjonsordning. Bistand med ordning av boligproblemet.

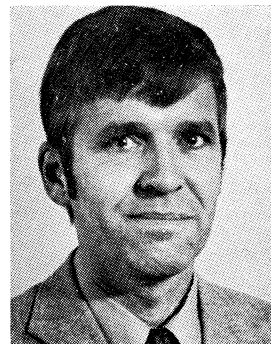
Interesserte bes henvende seg til:

PROSJEKTET FOR UTVIKLINGSØKONOMIKK,
CHR. MICHELSENS INSTITUTT,
Gamle Kalvedalsveien 12,
5000 Bergen.
Tlf. (05) 23 06 70.

Ilandføring av petroleum.

Den offentlige beslutningsprosess

AV
LIC. TECHN. FINN MÜLLER,
NORGES TEKNISKE HØGSKOLE

Den prinsipielle og politiske vilje til å føre petroleum fra den norske kontinentalsokkel i land i Norge har blitt stadig sterkere siden den første målsetting om ilandføring ble formulert i den Kgl.res. av 9. april 1965.

Den konkrete løsning av ilandføringen fra Ekofisk-området har derimot fått utvikle seg uten for store inngrep fra det offentliges side. Tidlige tillatelser og unnlatelser har bundet avgjørelsene på senere tidspunkt.

Også i dagens situasjon finnes det muligheter for at vår reelle framtidige handlingsfrihet vil kunne bli redusert p.g.a. det planlagte rørledningssystem.

Den første målsetting.

Den politiske målsetting med hensyn til ilandføringssted har endret seg med tiden. I § 33 i Kgl.res. av 9. april 1965, heter det at Kongen kan bestemme at utvunnet petroleum skal ilandføres i Norge, såfremt «nasjonale interesser» tilsier dette. I motivene til bestemmelsen heter det bl.a.:

«Dersom større funn skulle gjøres vil Norge bli å betrakte som et lite marked for produksjonen. Det vil derfor normalt være i Norges interesse at eksporten skjer på den til enhver tid mest rasjonelle måte, hva enten dette betyr via ilandføring i Norge eller ikke. Utvalget har derfor ikke funnet det riktig å pålegge ilandføring som generell regel» (1).

Dette var de gjeldende bestemmelser på det tidspunkt Phillipsgruppen gjorde sitt kondensatfunn i 1968, det s.k. COD-felt. Med bakgrunn i dette funn satte Industridepartementet ned et utvalg som skulle vurdere mulighetene for ilandføring i Norge av gass- og kondensat fra COD-feltet. Utvalgets innstilling forelå 19. september 1969 og ga intet klart svar på om ilandføring i Norge var mulig. Utvalget var tydelig i tvil om dette var hensiktsmessig og uttalte bl.a.:

«Utvalget ser av disse grunner bort fra som en realistisk mulighet at gasstransport over en pipeline fra et ilandføringssted i Norge med de avsetningsutsikter som idag vurderes, vil kunne tilbys til konkurransedyktige priser med andre energibærere i Oslofjord-området». (2).

Det kan vel antas at utvalgets syn i noen grad kan ha vært påvirket av den «Utredning vedrørende Norges energiforsyning» som ble avgitt av Statens energiråd i begynnelsen av 1969 der det bl.a. uttales:

«Fra store deler av den norske sektor vil en

rørledning til andre land (England, Tyskland, Danmark) bli billigere enn til Norge. Dertil kommer muligheten for å avsette større kvanta, hvilket bringer enhetskostnadene ned, og endelig muligheten for å oppnå en høyere pris til konsument, idet gassen i større utstrekning enn i Norge vil erstatte høyverdig brensel og relativt dyr elektrisitet. Det er derfor sannsynlig at gassen vil kunne oppnå en høyere pris ved kilden ved eventuelle eksport enn ved levering til Norge». (3).

Utvalget som vurderte ilandføring fra COD-feltet gjør til slutt i sin rapport oppmerksom på at dersom det gjøres store oljefunn, er problemet et helt annet enn det som ble vurdert i rapporten. Rapporten omhandlet kun en tenkt gassproduksjon fra COD-feltet.

Samtidig med at COD-utvalget arbeidet med sin rapport sendte Phillips den 2. mai 1969 et brev til Industridepartementet der man anmodet om at Industridepartementet trakk opp en politikk vedrørende ilandføring av petroleum fra den norske kontinentalsokkel, slik at selskapene på forhånd kunne vite hvordan de skulle forholde seg med avsetning av produksjonen, såfremt det ble gjort et kommersielt funn.

Regjeringen Bortens oljemelding.

Av St.meld. nr. 95 (1969—70) tilrådd av regjeringen Borten 12. juni 1970 framgår at Industridepartementet til da ikke hadde besvart dette brevet. Departementet hadde imidlertid forelagt brevet for Statens oljeråd som i brev av 28. april 1970 bl.a. uttalte:

«Om det aktuelle spørsmål som gjelder ilandføring av gass- og kondensat fra Phillips' blokker på kontinentalsokkelen, vil Oljerådet foreløpig advare mot at man i første omgang gir tillatelse til

anlegg av rørledning til andre land enn Norge». (4).

Oljerådets medlem, generaldirektør Hveding, reserverte seg m.h.t. denne advarsel. Denne reservasjon virker naturlig ettersom generaldirektør Hveding også hadde vært medlem av Statens energiråd og COD-utvalget som var ansvarlige for de utredninger hvor fra de to foregående sitater er hentet.

I St.meld. nr. 95 (1969—70) tar Industridepartementet utgangspunkt i dette brev fra Oljerådet samt i de omtalte utredninger fra Energirådet og COD-utvalget når det framfører departementets bemerkninger til ilandføringsproblemet. Her heter det bl.a.:

«Etter departementets oppfatning vil det være en nasjonaløkonomisk vurdering i hvert enkelt tilfelle som avgjør hvilket (ilandførings-) alternativ som er det mest fordelaktige for Norge.

....Departementet tar sikte på å gjennomføre en så vel teknisk som økonomisk vurdering av de forskjellige alternativer for ilandføring. Departementet finner det for tiden ikke mulig å ha noen sikker formening om hvilket alternativ som bør velges. Man finner det derfor naturlig at man foreløpig avholder seg fra å trekke opp generelle retningslinjer for hvordan det skal forholdes om det måtte bli gjort kommersielt utnyttbare funn på den norske kontinentalsokkel. Departementet antar for tiden at det mest hensiktsmessige vil være å oppnevne et forhandlingsutvalg i hvert enkelt tilfelle, som søker å komme frem til den fordelaktigste løsning sett fra Norges side som samtidig tar nødvendig hensyn til selskapenes interesser». (5).

Disse uttalelser fra Industridepartementet må samtidig betraktes som et svar på Phillips' brev med anmodning om retningslinjer for ilandføringspolitikken. Uttalelsene reflekterer også det offisielle syn på ilandføringsproblemet på det tidspunkt Phillipsgruppen gjorde sitt Ekofisk-funn.

Industridepartementets syn her må også sies å stå i godt samsvar med de tidligere siterte bestemmelsene om ilandføring i den Kgl.res. av 9. april 1965 som var gjeldende rettsregler på tidspunktet for St.meld. nr. 95 (1969—70). Det forhindrer ikke at man kan diskutere det hensiktsmessige i å ha så åpne retningslinjer for ilandføringen. Man kan også spekulere i hvordan ilandføringsspørsmålet hadde utviklet seg dersom Industridepartementet hadde reagert raskere på brevet av 2. mai 1969 fra Phillips, f.eks. med fasthet å kreve eventuell petroleum ilandført i Norge.

I utformingen av sin ilandføringspolitikk synes regjeringen Borten i det store og hele å ha lyttet mer til Energirådet og COD-utvalget enn til Oljerådets flertall.

Det fortjener oppmerksomhet at på det tidspunkt Phillips-gruppen måtte begynne å vurdere utnyttelsen av Ekofisk-forekomsten, var gjeldende retningslinjer så åpne at bokstavelig talt alle ilandføringsalternativer var mulige.

Samtidig med at Phillips-gruppen startet sin planlegging nedsatte Industridepartementet den 6. august 1970 et utvalg — Ekofiskutvalget — som

fikk i oppdrag å se nærmere på mulighetene for ilandføring i Norge av funnene i Ekofisk-området. På dette tidspunkt var disse funn ennå ikke erklært kommersielt utnyttbare. Utvalget fikk i hovedsak samme sammensetning som det tidligere COD-utvalget, med et sterkt preg av teknisk ekspertise. Phillips-gruppen hadde tre av de sju medlemmer i utvalget. Ingen politikere var representert. (6).

Omtrent samtidig med at Ekofisk-utvalget begynte sitt arbeid sendte Phillips-gruppen inn sin søknad om prøveproduksjon fra Ekofisk-feltet. Søknaden var datert 3. september 1970 og ble innvilget av departementet i brev av 2. april 1971 etter at Phillips-gruppens deltakere alle hadde godtatt visse betingelser. Tillatelsen gjaldt ut året 1971, og det ble understreket at departementet ikke hadde tatt standpunkt til videre produksjon ut over denne tid. På det tidspunkt tillatelsen ble gitt var det klart at Ekofisk-feltet var kommersielt utnyttbart. Det hadde Phillips-gruppen klargjort i brev av 13. januar 1971.

Regjeringen Brattelis oljemelding.

Etter regjeringsskiftet i begynnelsen av 1971 ble det av den nye arbeiderparti-regjering lagt fram en ny oljemelding, St.meld. nr. 76 (1970—71) etter tilrådning fra Industridepartementet den 30. april 1971.

Det første man merker seg her er at den prinsipielle målsetting om ilandføring i Norge er skjerpet. Det heter nå bl.a.:

«Det er departementets oppfatning at petroleum som utvinnes på den norske kontinentalsokkel som en hovedregel skal ilandføres i Norge. Hensyn til kontroll med produksjon, bearbeiding og forurensninger såvel som utenrikspolitiske og strategiske grunner vil være avgjørende for en slik beslutning. Unntak fra denne regel kan likevel være aktuelt i tilfeller hvor samfunnsøkonomiske hensyn gir en gunstigere helhetsløsning». (7).

I denne målsetting blir det for første gang klarlagt at oljen som hovedregel skal ilandføres i Norge. Det innebærer en vesentlig skjerping fra forrige oljemelding (St. meld. nr. 95 (1969—70)), der departementet ikke ville ta prinsipiell stilling til ilandføringsalternativ.

I arbeiderpartiregjeringens oljemelding har man likevel holdt åpen en mulighet for annen ilandføring hvis samfunnsøkonomiske hensyn skulle gjøre en slik løsning gunstigere. Det er interessant å merke seg at man begrunner kravet om ilandføring i Norge ut fra kontrollhensyn og utenrikspolitiske/strategiske grunner, men så finner å kunne fravike kravet dersom økonomiske hensyn skulle tilsi dette. Man forutsettes i noen grad å sammenligne hensyn som vanskelig lar seg sammenligne.

Når det gjelder ilandføring av Ekofisk-forekomstene vil departementet foreløpig ikke ta stilling, men avvente Ekofisk-utvalgets innstilling. Denne forutsettes å ligge klar i begynnelsen av 1972. Departementet har underrettet Phillips-gruppen

vil få noen tillatelser fra departementet som kan foregripe stortingets behandling av ilandførings-spørsmålet.

For sin interne planlegging av Ekofisk-feltet har Phillips-gruppen dermed fått noe klarere ramme hva gjelder ilandføringen, men fremdeles synes det å være store muligheter for annen ilandføring enn til Norge.

To hovedstrategier blir mulig for Phillips-gruppen

— Ekofisk-forekomsten skal ilandføres i Norge, eller

— Forsøk å vise at ilandføring i utlandet gir en samfunnsøkonomisk gunstigere løsning.

Den siste av disse to strategier er sammenfallende med den tidligere siterte målsetting fra St.meld. nr. 95 (1969—70) der det bl.a. het at en nasjonaløkonomisk vurdering måtte avgjøre hvilket ilandføringsalternativ som var gunstigst for Norge. Ved å velge denne strategi behøver Phillips-gruppen derfor ikke å endre utgangspunktet og rammen for sin interne planlegging i forhold til tidligere offentlige retningslinjer.

På tidspunktet for St.meld. nr. 76 (1970—71) var det ialt bevilget 3 mill kroner til utredningsarbeider i forbindelse med spørsmålet om ilandføring av petroleum. Disse bevilgninger må betraktes som økonomiske virkemidler for å få gjennomført den prinsipielle målsetting om ilandføring i Norge. Når det gjelder midlenes anvendelse kan det bl.a. nevnes at Industridepartementet ga Norconsult A/S og R.J. Brown & Associates i oppdrag å foreta en foreløpig teknisk-økonomisk undersøkelse av legging av rørledning til Norge.

Alt i alt må det sies at et økonomisk engasjement på 3 mill kroner på dette tidspunkt ikke virker særlig stort, med tanke på de problemer man sto ovenfor om man skulle få oljen til Norge. På denne tid var også Ekofisk-feltets dimensjoner og inntektspotensiale kjent gjennom Phillips' brev av den 13. januar 1971 til Industridepartementet m/vedlegg fra konsulentfirmaet De Golyer & MacNaughton (8).

Det neste som skjedde i Ekofisk-saken var at Phillips-gruppen i brev av 28. januar 1972 fikk tillatelse til fortsatt produksjon fra de fire brønner i feltet. Tillatelsen gjaldt fram til 30. juni 1972 og begrenset råoljeproduksjonen til 45 000 fat pr. døgn ved standard trykk og temperatur.

Den samlede gassproduksjon — som må fakles — sattes til max. 71 mill. kubikkkfot pr. dag. For større gassproduksjon var departementets samtykke nødvendig. Denne grense representerte en utvidelse fra de 50 mill. kubikkkfot pr. dag som gjaldt i produksjonsperioden fram til 31. desember 1971.

Ekofisk-utvalgets innstilling.

Ekofisk-utvalget leverte sin innstilling den 11. februar 1972 (9), og på basis av denne utarbeidet regjeringen en stortingsmelding om ilandføringen fra Ekofisk-feltet og nærliggende petroleumsfelter. Denne melding, St.meld. nr. 84 (1971—72), ble tilrådd av Industridepartementet den 28. april 1972.

Utvalgets innstilling gir en meget grundig gjennomgåelse av alle sider ved ilandføringsproblemet. Av utvalgets konklusjoner skal bare gjengis den som omhandler ilandføring av olje og kondensat (NGL):

«Etter det som er fremkommet ved utvalgets utredninger, må det antas å kunne være teknisk mulig å legge en rørledning med de nødvendige dimensjoner både til England og Norge. Til begge disse alternativer knytter det seg en betydelig teknisk — og dermed også økonomisk — risiko, men denne risiko er avgjort størst ved ledningen til Norge, som vil passere dybder betydelig utover de hvor rørledning av slike dimensjoner noe sted har vært prøvet i praksis.

Med det forberedende arbeid som nå legges i utvikling av metoder, utstyr og anbud for at risikoen skal holdes på et rimelig nivå, antar vi at en ledning til Norge ikke kan påregnes før i 1975, mens en ledning til England teknisk sett skulle kunne legges i 1973. Risikoen for forsinkelse er til stede ved begge alternativer, men den er sannsynligvis større for Norge enn for England. Vi antar det er riktig, etter det som nå foreligger, å regne med 2 års tidsforskjell mellom de to alternativene.

En slik tidsforskjell — to år senere gjennomføring av en ilandføring til Norge — medfører et betydelig tap av inntekter fra produksjonen, som også rammer Norge.

Utvalget antar at risikoen for alvorlige feilslag ved legging av ledningen til Norge, slik at den blir betydelig forsinket eller endog må oppgis, ikke er stor. Men konsekvensene vil i tilfelle være meget alvorlige, og utvalget anser det ikke forsvarlig å se bort fra denne risiko». (10).

Etter bl.a. å ha gjennomgått visse forhold som må klarlegges vedrørende tilbakeføring av kondensat og olje til Norge, konkluderer utvalget videre:

«... at dersom disse forhold kan løses på en tilfredsstillende måte, er transport av olje og NGL ved en rørledning til England som foreslått av Phillips-gruppen, en løsning som kan være gunstig for Norge». (11).

Utvalget gir altså en meget betinget anbefaling om ilandføring i England, og vil ikke påta seg å avgjøre om dette er den gunstigste ordning for Norge. Det synes rimelig, da det må være svært vanskelig å avgjøre de totale virkninger i samfunnet av en ilandføring i Norge av en så betydelig ressurs.

Utvalget har merket seg at ilandføring utenfor Norge bare skal finne sted når dette er samfunnsøkonomisk gunstigere og har derfor forsøkt å vise at transportkostnader og utsatte olje- og gassinntekter vil gi en betydelig merkostnad for selskapene og dermed også inntektsreduksjon til staten, hvis ilandføringen skal skje i Norge.

Denne del av utvalgets argumentasjon virker ikke helt overbevisende og er også vanskelig å kontrollere.

De totale transportkostnader er forutsatt å øke med mellom \$ 20 mill til ca. \$ 37,5 mill ved ilandføring i Norge. Dette er vel og merke en merkost-

nad over 21 år og med en diskonteringsfaktor på 10% skulle det bety en økning i årlig middeldkostnad på mellom \$ 2,3 mill og ca. \$ 4,3 mill.

Kostnadene ved en 2 års forsinkelse i gass- og oljesalg p.g.a. ilandføring i Norge er beregnet til totalt \$ 120 mill, hvilket skulle bety ca. \$ 14 mill i årlig middeldkostnad fordelt over en 20 års periode. Til denne siste beregning må det anføres at den bygger på en meget forsiktig antagelse om prisutviklingen. Råoljen forutsettes å øke i pris fra \$ 3,10 pr. fat til \$ 3,51 pr. fat over en gjennomsnittsperiode på 12 år. Det gir en årlig økning på ca. 1,1%.

Det er ikke urealistisk å tro at oljen p.g.a. energiknapphet vil kunne fordobles i pris i kommende 10-års periode. Det skulle bety en gjennomsnittlig økning på ca. 7,2% pr. år.

Generelt kan det hevdes at dersom den årlige prisøkning i prosent ligger over den diskonteringsfaktor man bør benytte, så oppstår det ingen kostnad ved utsettelse av produksjon og salg. Spørsmålet blir naturligvis hvilken diskonteringsfaktor det vil være korrekt å anvende ut fra samfunnsmessige hensyn. Prisøkningen kan komme til å ligge i nærheten av en ikke altfor urealistisk diskonteringsfaktor. Derved vil også kostnadene ved en utsettelse bli sterkt redusert.

Når derfor den underkomité som vurderte transportkostnadene i sin oppsummering bl.a. sier følgende:

«Generelt har våre undersøkelser vist — slik som det også har fremgått av tidligere undersøkelser — at fra et rent kostnadssynspunkt (vurdert ut fra nåtidsverdi) ville kommersialiseringen av Ekofisk-feltet komme i alvorlig fare dersom en rørledning ble lagt til Stavanger istedenfor til Tees, England», (12), — så hviler denne uttalelsen på forutsetninger som meget vel kan diskuteres.

Underkomiteens utredning av transportkostnader og kostnader p.g.a. forsinkelse i utnyttningen av forekomstene, kan heller ikke sies å være en fullstendig samfunnsøkonomisk analyse. Derav følger at den heller ikke er tilstrekkelig for en beslutning om ilandføring i Norge.

Nye utredninger.

Indusridepartementet er klar over disse mangler og i St.meld. nr. 84 (1971—72) uttaler departementet at det ikke finner å kunne ta standpunkt til ilandføringsspørsmålet på det nåværende tidspunkt. I meldingen heter det videre at departementet finner

«... det nødvendig å bruke ytterligere tid for å vurdere alle sider av dette spørsmål før den endelige avgjørelse om ilandføringsspørsmålet blir tatt. Dette gjelder så vel de tekniske og økonomiske som de tidsmessige sider ved spørsmålet om legging av en rørledning over Norskerennen på de aktuelle dyp. Departementet vil videre søke å klarlegge ytterligere de industrielle ringvirkninger av en ilandføring av råolje i Norge». (13).

Helt til slutt i meldingen heter det at «Departementet tar sikte på å fremlegge en ny melding eller proposisjon for Stortinget om ilandføring av petroleum fra Ekofisk-feltet og nærliggende pe-

troleumsfelter med Regjeringens vurdering av ilandføringsspørsmålet når forholdene er tilstrekkelig avklart». (14).

De ovenstående uttalelser fra departementet kan tolkes dithen at det bare er oljen som eventuelt bør ilandføres i Norge og at det ikke er aktuelt å føre gassen fra Ekofisk-feltet til landet. Det vil i så fall være i samsvar med Ekofisk-utvalgets innstilling der det heter at ilandføring av naturgass i rørledning fra Ekofisk-feltet til Norge ikke er aktuelt fordi det marked som finnes eller kunne etableres i Norge, ikke er tilstrekkelig.

Når det gjelder oljen er det fortsatt tvil, og departementet utsetter derfor sin avgjørelse. For å oppnå den tilstrekkelige avklaring vil departementet anmode Phillips-gruppen om å innhente bindende og likeverdige tilbud for legging av rørledning både til Storbritannia og Norge.

Da departementet skriver dette har det allerede, i brev av 10. april 1972, mottatt Philips-gruppens søknad om konsesjon til å legge rørledning fra Ekofisk-feltet til Tees-området i Storbritannia.

På dette tidspunkt synes saken i realiteten å være avgjort. Phillips-gruppen har bestemt seg for hvilket alternativ den finner best. Den har gjennomført sin planlegging av Ekofiskfeltet, som tenkes utbygget i tre faser. Den siste fase omfatter legging av gass- og oljerørledninger til land. Det vil være en naturlig sammenheng mellom de ulike faser. Bl.a. må dimensjoneringen av den store Ekofisk-tanken i fase 2 bygge på visse forutsetninger om den endelige løsning av ilandføringsspørsmålet. Installasjonene av det permanente utstyr for fase 2 begynte i slutten av 1971 og må derfor være planlagt ennu tidligere.

I brev av 1. mars 1972 gir departementet sitt prinsipielle samtykke til installasjon av utstyret for fase 2. Phillipsgruppen har da fått tillatelse til installasjon av utstyr for ca. 2 milliarder kroner på Ekofisk-feltet. Det er derfor vanskelig å forstå at ikke departementet på dette tidspunkt er temmelig bundet m.h.t. valg av ilandføringssted for oljen. Departementets anmodning til Phillips-gruppen om også å innhente bindende og likeverdig tilbud for ilandføring i Norge får derfor karakter av en formalitet som må oppfylles. Dette inntrykk forsterkes når man ser hvilke andre tiltak departementet setter igang. Det nedsettes to utvalg som får i oppdrag å forhandle med Phillips-gruppen og britiske myndigheter om forhold som må være avklart før den formelle tillatelse til ilandføring i Tees-området kan gis.

Departementet kunngjør videre at det vil foreslå for Stortinget å bevilge kr. 5 mill for å opparbeide en nasjonal kompetanse om den teknikk som er nødvendig for å beherske rørlegging på de havdyp som eksisterer på den norske kontinental-sokkel for bedre å kunne vurdere slike prosjekt teknisk, økonomisk og sikkerhetsmessig. Dette forslag illustrerer sikkert det dilemma departementet har befunnet seg i når de p.g.a. mangelfull egen ekspertise, langt på vei blir nødt til å akseptere rettighetsavernes vurderinger.

Forslaget synes mindre velegnet dersom hensik-

ten er å framskynde utviklingen av den nødvendige teknikk for rørlegging på store havdyp. Et utviklingsoppdrag til ett eller flere av de store rørledningsfirmaer virker da mer hensiktsmessige.

I St.meld. nr. 84 (1971—72) har Industridepartementet endret den prinsipielle målsetting om ilandføring noe. Det heter nå:

«Det er departementets oppfatning at hovedregelen skal være at petroleum utvunnet på den norske kontinentalsokkel skal ilandføres i Norge, med unntagelse for det enkelte tilfelle hvor samfunnspolitiske hensyn gir grunnlag for en annen løsning». (15).

I den tidligere målsetting var det tilstrekkelig om samfunnsøkonomiske hensyn gjorde en annen løsning gunstigere. Nå må også andre politiske hensyn vurderes nøye, f.eks. de strategiske og utenrikspolitiske konsekvenser. Det kan være tvil om formuleringen innebærer en skjerping eller svekkelse i forhold til tidligere formulering, men en viss skjerping av hovedreglen synes å være den rimeligste tolkning.

Den nåværende målsetting.

En større endring i målsetting har likevel funnet sted i den Kgl. resolusjon av 8. desember 1972, som erstatter resolusjonen av 9. april 1965. I § 34 om ilandføring heter det nå i første ledd:

«Utvunnet petroleum skal ilandføres i Norge med mindre Kongen etter ansøknings samtykker i et annet ilandføringssted».

Denne nye rettsregel må betraktes som en skjerping av målsettingen i forhold til alle andre tidligere formuleringer. Regelen må forstås dithen at regjeringen ikke lenger fritt kan vurdere om andre ilandføringssted er gunstigere enn/og for Norge ut fra økonomiske og politiske hensyn. Oljen/gassen skal ilandføres i Norge. Hvis dette skulle være vanskelig å gjennomføre for rettighetshaveren, så kan rettighetshaveren sende inn søknad om å få godkjent annet ilandføringssted. Regjeringen skal så vurdere argumentene i søknaden for å avgjøre om de ulemper rettighetshaveren utsettes for er så alvorlige at hovedregelen kan fravikes.

Av denne betraktningsmåte følger også at ingen andre ilandføringssted kan bli «bedre» for Norge. Om annet ilandføringssted må velges, så må dette utelukkende skyldes de urimelige ulemper som rettighetshaveren ellers utsettes for.

Regjeringens Korvalds ilandføringsmelding.

Det blir den nye borgerlige regjering som må avslutte den offentlige diskusjon om hvor gassen og oljen fra Ekofisk-feltet skal ilandføres. Dette skjer i St.meld.nr. 51 (1972—73) som passerer statsråd 6. mars 1973.

Innen man kommer så langt har Phillips-gruppen i brev av 3. juli 1972 og 5. oktober 1972, to ganger øket dimensjonene og kapasiteten på den foreslåtte oljeledning til Tees-distriktet. I brev av 2. januar 1973 sender gruppen søknad om å få ilandføre gassen fra Ekofisk til Emden, Vest-Tyskland. I tillegg kommer så brevvekslingen mellom Phil-

lips-gruppen og Industridepartementet for å klarlegge forholdene omkring det spesielle rørlednings-selskap som skal etableres.

Hovedinntrykket man får ved gjennomlesning av St.meld. nr. 51, er at argumentasjonen er av defensiv natur. Dette er ikke vanskelig å forstå da meldingens hensikt blir å overbevise om at man bør foreta seg noe som man i prinsipp ikke finner ønskelig. Av meldingen synes det også som om Industridepartementet har kommet noe i utakt når det gjelder den offisielle målsetting m.h.t. ilandføring.

Hele departementets argumentasjon synes basert på en forutsetning om at man fremdeles står fritt til å vurdere alle fordeler og ulemper ved ulike ilandføringssted. Som tidligere vist er det tvilsomt om dette samsvarer med den nå gjeldende målsetting. I sin diskusjon av virkningene i Norge ved eventuell ilandføring her, kommer departementet inn på spørsmålet om raffinerier i Norge, petrokjemiske industri i Norge, anvendelse av naturgass i Norge, miljø og forurensning, industrielle virkninger og produksjon av elektrisk kraft.

På alle disse områder formidler departementet et inntrykk av at ilandføring i Norge ikke virker hensiktsmessig. Det interessante spørsmål blir da hvorfor stortinget likevel har bestemt at petroleum skal ilandføres i Norge.

Går man tilbake til St.meld. nr. 76 (1970—71) så heter det der at bl.a. hensynet til kontroll med forurensninger vil være avgjørende for beslutningen om at petroleum skal ilandføres i Norge. St. meld. nr. 51 gir inntrykk av at det p.g.a. mulige forurensninger vil være en fordel om oljen *ikke* ilandføres i Norge.

Det er mulig at ulempene ved ilandføring av olje i Norge overstiger fordelene. Men det er også mulig at det finnes reell uenighet om norsk oljepolitikk som hittil ikke har kommet klart til uttrykk.

At regjeringen har følt seg bundet i denne sak framgår tydelig bl.a. av følgende sitat:

«Regjeringen har etter en samfunnspolitisk totalvurdering funnet å ville anbefale at Phillips-gruppens ansøknings blir innvilget. Til grunn for denne vurdering ligger de tillatelser som er gitt tidligere i henhold til det dagjeldende regelverk, og de teknisk/økonomiske problemer ved legging av rørledning over Norskerennen». (16).

Når det gjelder problemene med kryssing av Norskerennen, kan ikke departementet helt ut dele Ekofisk-utvalgets syn om at dette problem lar seg løse og finne at Ekofisk-utvalget har vært for optimistiske i sin vurdering. Denne anmerkning synes noe uberettiget da Ekofisk-utvalget ikke har lagt skjul på at det vil kreve tid og utvikle den nødvendige teknikk for kryssingen av Norskerennen. Forutsetningen for at denne teknikk lot seg utvikle var naturligvis også at det ble gitt et oppdrag i denne retning.

Et mulig alternativ til oljerørledning vil være off-shore lasting på feltet. Departementets hovedinnvending mot dette alternativ er at man da ikke kan være sikker på kontinuerlig gassleveranse på

grunn av mulige avbrudd i oljelastingen i samband med styggvær. Gassen produseres sammen med oljen og hvis oljeproduksjonen må stanses, vil gassproduksjonen også automatisk stoppe opp. En uregelmessig gassleveranse vil være mindre attraktiv for gasskjøperne og betinge en lavere gasspris.

Til dette kan anføres at man ved å installere tilstrekkelig stor lagringskapasitet for olje på feltet vil kunne opprettholde olje- og dermed også gassproduksjonen i noen tid, selv om oljelasting ikke kan foretas. Kapasiteten på den installerte Ekofisktank er 1 million fat olje. Tanken rommer dermed ca. 5 dagers oljeproduksjon ved et produksjonsvolum på 200.000 fat pr. dag. Av departementets bemerkninger framgår at det ikke er uvanlig at oljelastingen må stanses 5—6 dager på grunn av dårlig vær. Rent teoretisk skulle tankkapasiteten derfor være tilstrekkelig til å klare avbrudd av en slik varighet dersom produksjonen ikke er for stor.

Kapasiteten på Ekofisktanken virker stor tatt i betraktning at oljen nå skal føres i rør til England. Det er derfor nærliggende å anta at tanken ble dimensjonert også ut fra den forutsetning at staten kunne forlange perioden med off-shore lasting forlenget ytterligere, for å gjøre rørlegging til Norge aktuelt.

Departementet legger stor vekt på de anbud som er innhentet for rørlegging til Norge, hvor man spesifiserte at leggingen skulle finne sted alternativt 1973, 1974 eller 1975. Til dette er å bemerke at departementet ved anbudsinnbydelsen kjente til at de mest interessante rørleggingselskap allerede hadde underrettet departementet om at det nødvendige utstyr tidligst kunne være operativt i 1975. Det alt i alt negative resultat av anbudsinnbydelsen er derfor ikke overaskende.

Produksjon og rørsystem.

Anbudene har også vært basert på visse forutsetninger m.h.t. produksjon fra feltet. Bl.a. synes rørledninger av mindre diameter enn ca. 26" ikke særlig interessante. Om produksjonen fra feltet heter det i meldingen:

«Imidlertid har departementet ennå ikke tatt stilling til spørsmålet om produksjonens størrelse etc. Det antas imidlertid at departementet ikke kan fastsette urealistisk lave produksjonsrater, m.a.o. at Phillips-gruppen har adgang til produksjon gjennom fase II—anleggene såfremt denne produksjon ikke fører til at reservoaret tilføres skade eller petroleumressurser ødes». (17).

De offentlige styringsmuligheter hva gjelder produksjonshastigheten virker således svært begrenset.

Det vil være en nær sammenheng mellom den mest økonomiske dimensjon på en rørledning og det volum som skal transporteres. Da større dimensjoner er vanskeligere å legge — spesielt over større dyp — så blir spørsmålet om produksjonsvolum også av betydning for hvorvidt oljen teknisk lar seg ilandføre i Norge.

Den foreslåtte produksjonsutvikling for Ekofisk med nærliggende felter viser at topp-produksjonen

på ca. 60 000 tonn olje pr. dag bare vil bli opprettholdt i ca. 3 år. Oljeproduksjonen vil deretter falle raskt slik at den etter ytterligere 2 år vil være nede i halvparten av ovenstående tall. Men rørledningen må naturligvis dimensjoneres etter topp-produksjonen.

Rørledningene for gass og olje fra Ekofisk-området er også kraftig overdimensjonerte, og kapasiteten er beregnet til henholdsvis 50 millioner tonn olje pr. år (tilsvarer ca. 137 000 tonn pr. dag) og 26 milliarder Nm³ gass pr. år.

I St.meld. nr. 51 (1972—73) heter det:

«Denne kapasitet ligger betydelig over det som kreves for å transportere petroleum fra Ekofisk, West Ekofisk, COD og gruppens andel av Tor. Heller ikke en tilkopling av de andre påviste forekomster vil gi full kapasitetsutnyttelse over rørledningens levetid». (18).

Denne overkapasitet betinger ytterligere en økning av rørledningens diameter. Departementet anslår de totale oljereserver syd for 62° n.br. til 1 — 1,5 milliarder tonn. Om denne oljemengde tenkes produsert over 30 år, som er den tidsperiode som det i første omgang er gitt transporttillatelse for gjennom rørledningssystemet, så tilsvarende det ca. 42 mill. tonn pr. år. Dette kvantum ligger godt innenfor Ekofisk-ledningens kapasitet. Departementet er tydelig klar over dette og uttaler:

«De rørledninger som det er søkt tillatelse til å legge for å transportere petroleum fra Ekofisk-området, vil kunne danne *kjernen* (uth. av forf.) i en infrastruktur av rørledninger på den norske kontinentalsokkel». (19).

I den avtale som er inngått mellom Phillips-gruppen og staten om rørledningsselskapet sies det også at norsk olje skal ha fortrinnsrett til tilknytning til rørledningssystemet.

Med dette synes ilandføringsspørsmålet også for framtidige funn på den norske sokkel, syd for 62° n.br., langt på vei være avgjort.

Etter at St.meld. nr. 51 (1972—73) ble framlagt, er det gjennom oppslag i presse og kringkasting blitt gjort kjent at også Philips-gruppens Eldfiskfelt er av betydelig størrelse. Dette felt omfattes ikke av de tillatelser om ilandføring som hittil er gitt. På grunn av feltets beliggenhet synes det likevel klart at den naturlige løsning må bli at også dette felt tilknyttes de planlagte rørledningene til England og Tyskland.

En slik utvikling forutsees i pressekommentarene og understreker det betenkelige i situasjonen. Det kan bli vanskelig å få framtidige petroleumforekomster ilandført i Norge.

P.g.a. sin forretningsmessige deltakelse i rørledningssystemet får staten også en økonomisk interesse i å utnytte systemet. Ved at oljeboringen på den norske sokkel beveger seg sydfra og nordover kan man lett forestille seg en trinnvis prosess der eventuelle funn etter hvert knyttes til Ekofiskledningene og dermed underletter anknnytning av ytterligere funn enda lenger nord.

En mulighet for å bryte denne utvikling vil muligens være å innrømme konsesjoner så langt nord at en anknnytning til Ekofiskledningene ikke

blir aktuelt. Det forutsettes da at aktiviteten på den sydligere del av sokkelen begrenses, slik at man unngår en trinnvis forlengning av Ekofisk-ledningene nordover. Løsninger av denne type bør nok overveies hvis man skal realisere den gjeldende målsetting om at petroleum skal ilandføres i Norge.

Det er tvilsomt om det er tilstrekkelig å vise til at man alltid vil ha den formelle myndighet og mulighet til å kreve slik ilandføring. Departementet peker på at det må foreligge et markedsmessig behov for rørlegging på større dyp før den nødvendige teknikk utvikles. Med den alternative løsning som Ekofiskledningene frambyr vil dette behov sikkert bli redusert i den kommende tid.

Petrokjemisk industri.

Det har hele tiden vært en forutsetning at kondensatinnholdet i Ekofisk-forekomsten måtte tas vare på, bl.a. for å skape grunnlag for norsk petrokjemisk industri.

I Ekofisk-utvalgets innstilling blir dette bl.a. et argument for å transportere oljen i rørledning framfor i skip med off-shore lasting. Det pekes på at offshore lasting av kondensat er meget komplisert og at det derfor er bedre å transportere kondensat i rørledning sammen med oljen. Senere er de tekniske forutsetninger for en slik løsning endret noe ved at Phillips-gruppen bl.a. av sikkerhetsmessige årsaker har redusert trykket i oljeledningen slik at en stor del av kondensatinnholdet nå vil følge gassledningen. Dette forhold forklarer Phillips' planer om petrokjemisk industri i Emden på basis av kondensatinnholdet i gassen.

Denne trykkreduksjon i oljeledningen får også til følge at sammensetningen av det kondensat som skal leveres til Norge blir mindre velegnet til etylenproduksjon enn hva man opprinnelig hadde forutsatt, ved at det relative etaninnhold går ned.

Planer om å bygge opp norsk petrokjemisk industri på basis av kondensat står likevel fast og man har fått en avtale med Phillips-gruppen om leveranse av tilstrekkelige mengder kondensat til produksjon av 250 000 tonn etylen pr. år. Dette kan synes å være i minste laget da det av St.meld. nr. 51 (1972—73) framgår at dette kvantum er den minste kapasitet en «cracker» bygget i Norge kan baseres på.

Nå er det riktignok slik at større kvanta kan leveres dersom kondensatinnholdet i *oljerørledningen* tillater dette.

Departementet virker tilfreds med avtalen. I St.meld. nr. 51 heter det:

«Ved ilandføring i Norge må slik industri bygges i tilslutning til ilandføringsanleggene og NGL (- kondensat -) må kjøpes til markedspris. Opsjonsavtalen med Phillips-gruppen om levering av NGL sikrer råstoffer til gunstige betingelser og gir derfor *bedre* (uth. av forf.) muligheter for etablering av petrokjemisk industri enn om ledningen blir lagt til Norge. Lokaliseringsmessig vil man stå friere». (20).

Her er det uklart hva departementet mener med markedspris. Bakgrunnen for forhandlingene med Phillips-gruppen var at man ønsket en pris for kondensat på lossestedet i Norge som kunne sammenlignes med markedsprisene ved rørledningens ilandføringssted ved Tees.

Om rørledningen var blitt lagt til Norge synes det klart at prisen på kondensat til norske kunder ikke kan fastsettes særlig meget høyere. Kondensatet finnes da i Norge, og det virker lite sannsynlig at Phillips-gruppen da kan fastsette en pris som er så høy at den i realiteten innebærer en subsidiering av fraktkostnaden til alternative kondensatmarkeder.

Avsluttende kommentar.

Det er vanskelig å treffe en konklusjon m.h.t. norsk oljepolitikk på basis av de offentlige dokumenter som det her er referert til. I noen grad bærer de preg av at oljesituasjonen er en ny situasjon for Norge og da vil det med nødvendighet ta noen tid før en hensiktsmessig politikk er utformet.

Når det gjelder ilandføringsspørsmålet, slår det en at den politiske og prinsipielle vilje til ilandføring i Norge har kommet stadig sterkere til uttrykk. Den konkrete løsning av ilandføringsproblemet fra Ekofisk-området har derimot fått utvikle seg uten alt for stor innblanding fra myndighetene. I noen grad har man blitt bundet av tidligere tillatelser og unnlatelser. Det har dermed blitt viktig å vise at konsesjonshaverens forslag til løsning også er den beste løsning for landet som helhet. Slik situasjonen er idag, med planlagte rørledninger til England og Tyskland, er det fare for at framtidige avgjørelser kan følge samme spor.

Noter:

- (1) Se St.meld. nr. 51 (1972—73), side 42
- (2) Se St. meld. nr. 95 (1969—70), side 19
- (3) Se Utredning vedrørende Norges energiforsyning, side 178. Avgitt av Statens energiråd 1969 og trykket som særskilt vedlegg til St.meld. nr. 97 (1969—70)
- (4) Se St.meld. nr. 95 (1969—70), side 21.
- (5) Se St.meld. nr. 95 (1969—70), side 22
- (6) For sammensetning av Ekofisk-utvalg og COD-utvalg, se henholdsvis St.meld. nr. 76 (1970—71), side 15 og St.meld. nr. 95 (1969—70), side 18.
- (7) Se St. meld. nr. 76 (1970—71), side 23.
- (8) Brevet er gjengitt som vedlegg 5 til St.meld. nr. 76 (1970—71), side 51 og 52.
- (9) Ilandføring av petroleum, NOU 1972:15
- (10) Se NOU 1972: 15, side 18
- (11) Se NOU 1972: 15, side 19
- (12) Se NOU 1972: 15, side 74
- (13) Se St.meld. nr. 84 (1971—72), side 17
- (14) Se St.meld. nr. 84 (1971—72), side 18
- (15) Se St.medl. nr. 84 (1971—72), side 16
- (16) Se St.meld. nr. 51 (1972—73), side 5 og 6
- (17) Se St.meld. nr. 51 (1972—73), side 33
- (18) Se St.meld. nr. 51 (1972—73), side 47
- (19) Se St.meld. nr. 51 (1972—73), side 47
- (20) Se St.meld. nr. 51 (1972—73), side 45

FISKERIDEPARTEMENTET

Konsulent II

Arbeidsområde: Generelle spørsmål vedrørende fiskerienes økonomiske stilling, herunder utredning om lønnsomheten i fiskeriene og om støtte-tiltak og distriktsproblemer, langtidsprogram- og nasjonalbudsjettarbeid, samt generelle planleggingsoppgaver.

Nødvendige kvalifikasjoner: Høyere utdanning, fortrinnsvis sosialøkonomisk embetseksamen.

Nærmere opplysninger ved byråsjef Inger Kastrup i tlf. 56 36 80.

Lønnsklasse 19.

*Søknader innen 28. september til
FISKERIDEPARTEMENTET,
Oslo-Dep., Oslo 1.*

TROMSØ KOMMUNE

Stilling som lønns- og personalsjef

I nyopprettet stilling i Tromsø kommune skal tilsettes personalsjef underlagt finansrådmannen.

Arbeidsoppgavene vil bl. a. omfatte ansettelsesforhold, utdanning og opplæring, lønnspolitikk, informasjon, samarbeide, personaltjeneste, registrering og statistikk og organisasjonsmessig oppbygging.

Tromsø kommune har idag ca. 900 ansatte, eksklusive lærere.

Til stillingen ønskes en person med god utdanning og erfaring i personalforvaltning fra offentlig eller privat virksomhet.

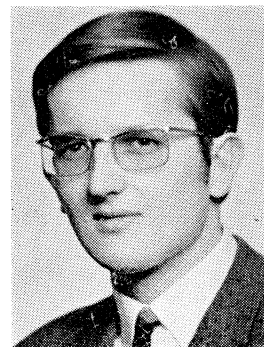
Evne til samarbeide vil bli tillagt vesentlig vekt.

Personalsjefen vil bli avlønnnet i l.kl. 21—23 etter kvalifikasjoner.

*Søknad sendes
FINANSRÅDMANNEN I TROMSØ,
Postboks 1003, 9001 Tromsø,
innen 1. oktober 1973.*

The multinational enterprise and economic theory

BY
ARNE JON ISACHSEN

When a country has undertaken a sufficient number of profitable investments abroad the returns on these investments will sooner or later be greater than the capital outlays on new investments. This is the situation for USA today.

This article gives a survey of different attempts to explain the factors behind the formidable growth of multinational companies. Servan-Schreiber attributes the superiority of the U.S to the greater size of U.S companies, larger efforts in research and development, and to the superiority of american management.

Hymer has developed a more coherent and general model. He argues that monopoly advantages are present when an enterprise succeeds in establishing abroad. Johnson and Vernon have both elaborated on this theory. A new and interesting approach is suggested by Aliber, relating internationalization to currency conditions.

The author also gives an assessment of certain problems that are likely to arise between the host country and the investing country. He also speculates if there is an eventual relationship between the growing multinationalization of firms and the growth of the Eurodollar market.

The conclusion to this article is that the phenomenon of direct foreign investment still remains to be explained and that a satisfactory explanation will have to stress the importance of «imperfections» to a greater extent.

1. Introduction.

A multinational producing enterprise can be defined as an enterprise which owns or controls producing facilities in more than one country. About 55 per cent of the book value of total assets owned by these firms outside the countries in which they were first incorporated belonged in 1968 to US enterprises, 20 per cent to British corporations and the rest largely to European and Japanese firms. About half of the American corporations with worldwide sales of more than \$ 1 billion in 1966 owned at least a quarter of their assets or derived at least a quarter of their sales outside the US (1).

The foreign direct investment undertaken by US enterprises have proven so profitable that in spite of increasing capital outflows in the fifties (mainly to Canada) and in the sixties (mainly to Western Europe) the remitted income to the US from previous investments exceeded new capital outflows, yielding a net positive effect on the balance of payments (2). The profitability of direct investments gives them a substantial built-in ability to grow. (In mining and smelting industries in Latin America retained profits and depreciation for US

subsidiaries in 1963 — 1965 were sufficient for providing *all* new funds needed (3)). Retained profits and depreciation in the foreign US subsidiaries in most industries and countries accounted for 50 per cent or more of the new funds needed in the three year period 1963 — 1965 (3).

Another aspect of foreign output by multinational enterprises is their growth rate of 10 per cent per annum, twice the rate of growth of world gross national product, and 40 per cent more than the growth rate of world exports (4). Moreover, since these concerns are concentrated in the technologically-advanced and fast-growing industries, their share of world output is almost certain to rise in the future.

One special feature of direct investment is that the investing firm obtains decision-making control in a foreign enterprise. Usually, the transfer of capital is accompanied by the transference of other input factors; tangible (machinery, raw materials, people), and intangible (technical — and managerial know-how, patents, etc.). From one viewpoint a multinational enterprise may better be conceived of as a vehicle for promoting new knowledge and creating new industry, than a provider of financial

capital. A second unique quality of direct investment is that the resources which are transferred between countries are not traded. They are simply moved from one part of the investing enterprise to another; no market transaction is involved.

In approaching the phenomenon of direct foreign investment, considerations can be based on the theory of economics as well as on the theory of the business enterprise. Servan-Schreiber (5) seems to prefer the latter in stating his famous and controversial theory of the American challenge. His concern is with the increasing US investment in Europe and the consequently diminishing importance of European firms in their home markets. This development he attributes to the greater size of the US companies, their large effort in research and development and in this connection the closer cooperation between corporations, institutions of higher education, and the government (cf. Galbraith's concept of the corporate state), and finally the superiority of American management. The professional economists have only in the last 15 years or so been seriously concerned about the theory of the multinational corporation. Hymer's thesis (6) that direct foreign investment is the result of monopolistic competition, and Aliber's theory (7) that such investments are significantly affected by exchange risk seem to be the two main theoretical approaches presently available. In what follows I will examine the economic theory of direct foreign investment. I shall look more closely into Hymer's thesis, and various elaborations of it, such as Johnson's (8) contention of monopoly in knowledge, and Vernon's (9) concept of the product cycle. Then closer attention will be paid to Aliber's approach. Having discussed the theory of direct foreign investment, I shall examine some consequences of the growth of multinationalization and comment upon special problems facing the small host country. Finally, I shall put forward some ideas of a more speculative nature, about the effect of multinational corporations and capital movements. A tentative conclusion of the paper is that multinational companies present economic theory with problems that are not satisfactorily dealt with in the present state of the art.

2. Theories of direct foreign investment.

a) Hymer's approach.

In his thesis, Hymer assumes that a foreign firm is at a disadvantage in the local community. It does not have full information about the environment and is likely to incur higher costs than domestic firms, at least initially. To compensate for this there must be some factors that favor the foreign corporation. It might have patents, know-how, and managerial skills not available to the local firms, at least not at the same price. Such advantages are not easily marketable and in order to export these comparative advantages, the foreign corporation will have to invest directly.

In a later empirical study (10) Rowthorn and Hymer refute the proposition of Servan-Schreiber that size and growth rate are positively correlated;

the bigger US firms did not grow faster than their European and Japanese competitors. However, the growth rate of US subsidiaries in Europe the last 15 years has been much higher than the European firms' growth rates. So the European corporations feel the US firms are challenging them in their home markets. The US firms judge their performances on a world-wide basis. In this context they seem to be losing and their expansion abroad is merely a desperate attempt to defend existing global market share which is threatened by their challengers, the Europeans and Japanese firms. The paradox that both US firms and non-US firms perceive of themselves as being challenged by the other is explained by the fact that the US economy is growing less rapidly than that of Europe or Japan. Maintaining (or expanding) their *world* market share means that US enterprises shall have to grow faster in a foreign market to make up for the relative smaller growth rate in the US. The non-US firms are therefore faced with increased competition in their home markets, which results in diminishing market shares. The global strategy of the US firms provides an explanation of the American challenge.

b) Monopoly in knowledge

Johnson (8) has offered an elaboration of the Hymer thesis that direct investment is the result of monopolistic competition. Private production of commercially useful knowledge is encouraged by allowing its producer a temporary monopoly in use of it. A monopoly price can be charged for the commodity whose production is based on the new knowledge. This system is inefficient because knowledge, once it is obtained, is a public good. The use of it by one person does not reduce the possible use of it by other people. From a welfare point of view the production of useful knowledge should be financed collectively through the government, and results made available to potential users free of charge. With the present system of monopoly rent accruing from knowledge creation, bigness *per se* gives an advantage in creating new knowledge (11). This is so because one special feature of investment in research and product development is that the expected return on such investments is high, but also that the risk (measured by the variance of the return) is greater than for other types of investments. A large corporation with activities in many branches and industries is likely to undertake several research projects which can be considered to be independent of each other. The independence of the projects is the crucial point. From elementary business statistics we know that it is useful to spread the portfolio on independent investments instead of allocating all funds to just one company. If several opportunities are available, each with same expected return and variance, and if the investment opportunities can be considered as independent, a spreading of the portfolio will result in a reduction of its variance, whereas the expected return remains unchanged. The ability of large diversified companies to undertake several independent research and development

projects put them in a better position to extract monopoly rent from new knowledge creation. For the smaller firm a failure in a research project may be decisive as to its survival, and the firm is less likely to undertake it. Bigness does not necessarily lead to greater ability in doing research and development but the risk involved is less for the large corporation; failure in one project is likely to be overcome by success in another. To explain the fact that a relatively greater amount of money is spent on knowledge creation in large US firms one does not have to introduce Galbraith's concept of the «Industrial System» (12) or Miskell's idea about «the nature of the American Firm» (13). The bigness of the American firms *per se*, and their financial strength, give an economic rationale for this fact.

Arguing along similar lines one may also explain why large corporations go multinational. Assuming that the expected return on investment projects in different countries are speculative but independent and with high expected return, bigness gives the advantage of reduced risk. The «law of large numbers» seems consistently to favor the big multinational enterprises.

Turning back to investment in knowledge creation the monopoly rent that can be extracted depends on the size of the market. The monopoly situation is usually only a temporary one, and the greater the market, the more profitable becomes the new knowledge. This gives incentives for knowledge creating companies to expand into new markets by direct foreign investments. To minimize the risk to the corporation, it will pay both to undertake independent research projects, preferably in different industries to ensure independence, and to enlarge the market by direct investments in countries with independent economies. Considerations like these may help explain the policy of large American corporations in their tendencies toward product diversification and direct foreign investments.

c) The product cycle theory

Another approach to the development of the multinationalism of American enterprises can be based on Vernon's theory of the product cycle (9). The market for goods in the US is characterized by its bigness and by the high income of the individual consumer. As firms are most sensitive to consumers' needs in home markets, new marketable products satisfying needs of high income people are likely to be developed in the US. The American firms do not necessarily possess superiority in scientific knowledge; Vernon puts more stress on product development than on basic research. Another feature of the American market is the high cost of labor which gives an incentive to develop commodities that are characterized by labor-saving methods of production (as well as of consumption). US corporations are therefore likely to initiate also this type of production.

Further, Vernon says, the production of high-income or laborsaving products is likely to take

place within the US. The reason is the need for market-communication and the availability of technicians in the further development of the new product. These considerations weigh more heavily than comparative cost analysis. As the demand for the product expands, a certain degree of standardization usually takes place. The price elasticity of demand diminishes, and comparative cost considerations become more important. After a period of exporting the product to other advanced countries (advanced referring to the economy of the countries); transportation cost, relative wages, and tariff barriers may induce the US corporation to establish a subsidiary in Western Europe. This is followed by a period in which the production in the US declines whereas it increases in Europe, eventually leading to the US becoming a net importer. At the final stage one may conceive of the now completely standardized product being produced in a less developed country and imported to the economically advanced countries.

This theory obviously also relies on market imperfections. Through development of new products the company becomes a monopolist for a limited period of time, a situation that can be exploited through direct foreign investment as previously explained. In addition, the product cycle theory offers an explanation to the geographical distribution of world production and supports the usefulness of the concept of «metropol and hinterland (or satellite)» (14). By hinterland is meant a country or region which is a taker of economic organization, capital, technology, and tastes. Metropol denotes a country which exports these factors. These concepts play an important role in some theories of economic development where considerations based on studies in sociology and history are integrated with the theory of economics (15). This is not the place for further discussion of these theories; the point to be made is only that the product cycle theory gives an explanation in economic terms of the phenomenon that the economically less advanced countries become hosts for large multinational enterprises in their production of staple goods (16).

d) Aliber's approach

A recent attempt to explain the phenomenon of direct foreign investment is offered by Aliber (7). He also proceeds from the assumption that the investing company has a monopoly advantage, but by explicitly introducing different currency areas he tries to explain the pattern of foreign investments, by industry and by country. The argument is that the market demands a premium for bearing uncertainty about exchange risks. A country with a «weak» currency will have its currency at a discount whereas the country with a «strong» currency will have a premium on its currency. The yield on assets in the weaker currency must be higher to compensate for the possibility of a devaluation. For example, part of the difference in the yield on equities denominated in US dollars and in sterling reflects that the market believes sterling may depreciate.

In addition, the currency premium gives a compensation for bearing uncertainty about the future dollar price of sterling. Further, and this is the crucial point of Aliber, the market applies a higher capitalization rate to the same income stream generated in the host country when received by the source country firm than by a host country firm. The difference in the capitalization rates reflects the fact that the market does not attach a currency premium to the foreign income of the source firm. The market is subject to a bias, in that the host country equities (e.g. the UK) are subject to the currency premium while source country equities (e.g. the US) are not. This bias it possible for financial intermediaries in the source country (the US) to issue liabilities and use the proceeds to acquire securities or equities in the host country (the UK). The larger the currency premium, the greater is the disadvantage for the host country firms (the UK).

From this hypothesis, Aliber maintains that the strong currency country, i.e. the US since World War II, has an advantage in the capital markets through the premium attached to its currency. And this advantage is in addition to (and independent of) the question of whether the n-country position of the US makes it possible for it to extract seignorage by providing the world with liquidity.

Aliber's hypothesis explains why foreign investment will tend to be larger in more capital-intensive industries; the disadvantage of the host country firm is larger here. Also, the fact that research-intensive industries receive much foreign direct investment is accounted for as research is a form of capital investment.

This hypothesis is an elegant application of the tools presently available to economists. It encounters difficulties, however, in explaining simultaneous cross-investments; how can British firms invest directly in the US when sterling is at a discount? Also, it seems difficult to explain why German firms, with the strong position of the DM in the last decade and a half have been so modest in their foreign direct investments.

3. Consequences of direct foreign investment

In considering the relationship between the host country and the subsidiary of a foreign firm, it is important to accept that there is almost certain to be a conflict of objectives (19). Crucial is the question of how monopoly profit should be distributed. In the small country case, some particular considerations seem appropriate.

When a foreign firm establishes a subsidiary, two different economic systems are confronted; that of the enterprise and that of the nation (20). The dependence of the two systems on the subsidiary is asymmetrical; the national economy is more dependent on it than the parent firm. The latter, however, has most of the decision-making power. The production of the subsidiary may be marginal to that of the multinational corporation (21), and its production will follow a cyclical pattern. Kuznets (22) has shown that small countries have a tendency to concentrate their foreign trade, both in terms of

products and in terms of partners; tendency that may be aggravated by increased direct foreign investment.

For the economy of a small country where a few subsidiaries (possibly in the same or related industries, displaying the same cyclical pattern), play a dominant role, the problems of instability may be considerable. A greater country, with a more diversified industry, will benefit from the «law of large numbers»; if the production of one industry is slowing down, the output of another may be speeding up. Serious regional problems will arise, but the overall effect on output will be less serious than for the small country.

As already noted, transfers of resources within a multinational enterprise are not subject to the market mechanism. The economic rationale for suspending the market mechanism is analyzed by Coase (17) in his theory of the firm. As the worker agrees to do unspecified work for an agreed-upon wage, the prerequisites for the occurrence of a market transaction; double coincidence of wants, and the costly procedure of gathering information and bargaining, are eliminated. The avoidance of information may also help in explaining the observation that non-resident owned firms make relatively more of their purchases abroad (18), i.e. their home countries' markets are better known. In a vertically integrated multinational enterprise where the transfer of resources is substantial, the reduction of information costs and the possibility of economies of scale in planning can result in distinctive advantages. The avoidance of the market mechanism also gives the multinational corporations an additional degree of freedom; through manipulations with internal prices, total profits can be allocated between countries so as to minimize the burden.

In a large country the subsidiary as well as the parent firm may have substantial sales. The possibility of losing this market gives the country a sort of «countervailing power». People are more sensitive to the policy and behavior of foreign firms than of domestic ones. The experience of Remington Rand and Frigidaire of GM in France in 1967 when both companies laid off approximately one thousand workers each (23), suggests that multinational enterprises in large countries, at least to some extent, shall have to accept the national «code of behavior», whether it is a written and signed one (as in Canada and Japan) or whether it is based on tradition. Consideration about possible losses in sales in the subsidiary's market in the small country case need not worry the multinational corporation too much; the production there is mostly for export in any case.

Host countries of large foreign investments seem to have a shortage of domestic entrepreneurship. However, as Hymer has pointed out, in describing the Canadian case, it is difficult to distinguish between cause and effect: «We usually think of foreign investment as a consequence of a shortage of domestic entrepreneurs, but perhaps the former has helped to create the latter.» (24). Assuming that

all foreign direct investment was forbidden (which of course is not feasible politically), Hymer concludes that domestic entrepreneurship probably would recover and the need for foreign direct investment in Canada would disappear.

As a conclusion to this section I will use a quotation from Dunning that «its (the foreign firm's) behavior is likely to be more volatile than that of domestic business», and only add that this statement seems particularly relevant in the small country case.

4. Some speculative considerations and conclusion.

I shall now proceed with some considerations of a more speculative nature as to possible effects of the recent growth of corporate multinationalism. Two observations shall be made. First, it is interesting to observe that accelerated growth of American subsidiaries in Western Europe and the creation and subsequent rapid growth of the Euro-dollar market both started in the early sixties. The US voluntary balance of payment program introduced in 1965 and made mandatory on January 1, 1968 (26), and the Interest Equalization Tax (1963) had the effect of increasing the importance and the size of the Euro-dollar market. The balance of payment program induced the multinational corporations to keep their earnings abroad to be used for financing later expansion of their foreign activities, whereas the IET made it even more profitable to invest in the Euro-dollar market where a highly competitive interest rate was paid, even on «overnight deposits», in contrast to the smaller and regulated interest rates offered by American commercial banks on various time deposits. The Euro-dollar market offers clear advantages to the American multinational enterprises, and may be conceived of as a pooling of their resources, that is, of short- and medium-term capital funds. This is to the benefit of all these enterprises; by paying a high and competitive interest rate on deposits, the corporations will economize on their money holdings. For precautionary purposes it is not necessary to keep large cash balances; a solid corporation should have no problem in quickly obtaining a large loan in the Euro-dollar market, at the current competitive rate of interest. The market is created by the international business community itself, and not through any international political agreement. But once the market has been established, its existence must be taken into account not only by the business executives, but also by central bankers and politicians who will try to influence international business and the effects of multinational enterprises on the domestic economy. The interesting point is the creativity of the business community in the field of international finance, which, I think, is largely attributable to the growth of US-owned multinational enterprises in Europe.

The second observation I will make is that these enterprises do not seem to behave according to well-established microeconomic theory. According to theory, investments are optimally allocated when the return on the margin is equalized for

all investments. Data for the 1960 — 1967 for US direct investment suggest that the profit rates were 7.8 per cent in Canada and 21.7 per cent in Africa. (27). These data show wide differences in *average* profit rates, but I suspect *marginal* profit rates would also show considerable disparity if each enterprise's different investment projects were evaluated; even when allowances were made for risk-variations.

Studies in business enterprise reveal that direct investment is the response of the individual corporation to the requirements of competitive survival and the market strategy, and not solely the expected return, is a dominant element in the investment decision (28). Sales outlook is a crucial variable whereas changes in the cost or availability of either debt financing or equity financing do not affect investment decisions (29).

Business enterprise theory seems more adequate in explaining the actual pattern of direct foreign investment than traditional microeconomic theory does. A reconciliation with microeconomics is possible, however, if one gives up the model of perfect competition and realizes the imperfections in the market for profitable investments (30). The same investment opportunity may give quite different returns to investors with different knowledge, i.e. ability to produce and sell the planned output. Even if there were close to perfect competition in the market for final goods, this certainly is not the case in the market for investments. And with increasing influence of the large multinational enterprises, the oligopolistic structure in the investment market is likely to become more pronounced (31).

Economic theory is better equipped to deal with the creation and growth of the Euro-dollar market. Here, the free enterprise (i.e. that of the multinational enterprise) has been instrumental in establishing a competitive money market. But this competitive structure should not lead to the conclusion that perfect competition exists in the market for investments. This latter market is characterized by the few. Additional imperfections arise from the fact that various companies, due to differences in knowledge, evaluate identical investment opportunities differently.

As a conclusion to this paper it seems appropriate to state that the phenomenon of direct foreign investment still remains to be explained. Business enterprise theory offers some insight into the behavior of multinational companies, and so does economic theory. To reach a satisfactory and comprehensive theory of direct foreign investment, however, I think it is necessary that the «imperfections» stressed in these pages should be elevated out of the footnotes into the main text of economic theory (32).

References.

1. Dunning: The Multinational Enterprise. Lloyd Banks Review 1970. Page 21.
2. Levitt: Silent Surrender. The multinational corporation in Canada 1970. Page 168—169.
3. Levitt (2): Page 180—181.

4. Dunning (1): Page 21.
5. Servan-Schreiber: The American Challenge. 1968.
6. Hymer: The International Operations of National Firms: A Study of Direct Investment. 1960.
7. Aliber: A Theory of Direct Foreign Investment; in Kindleberger: The International Corporation. 1970.
8. Johnson: The Efficiency and Welfare Implications of the Internasjonal Corporation; in Kindleberger (7).
9. Vernon: International Investment and Trade in the Product Cycle. Q.J.E., May 1966.
10. Rowthorn and Hymer: International Big Business 1957—67. A Study of Comparative Growth Univ. of Cambridge. Occasional Paper 24. 1971.
11. This point I owe my friend and colleague, Brad Cornell.
12. Galbraith: The New Industrial State. 1967. Page 9.
13. Mikesell: Decisive Factors in the Flow of American Direct Investments to Europe. Economica Internazionale. 1966. Page 447.
14. Girvan: Multinational Corporations and Dependent Underdevelopment in Mineral Export Economies. Social and Economic Studies. VOL. 19, No. 4, 1970. Page 490.
15. See for example: Cockcroft, Frank and Johnson: Dependence and Underdevelopment. Latin America's Political Economy. 1972.
16. In this connection, the following statement is worth quoting: «The methodological choice often reflects the student's bias: those out to show the foolishness of direct foreign investment opponents tend to start from nonhistorical competitive models; those interested in exposing direct foreign investment evils find history more congenial».
17. Coase: The Nature of the Firm. Economica 1937.
18. Safarian: Foreign Ownership of Canadian Industry. 1966. Page 304.
19. Dunning (1): Page 29.
20. Girvan (14): Page 519.
21. Perroux: Large Firm — Small Nation. Presence Africaine. 1966.
22. Kuznets: Economic Growth of Small Nations; in Robinson: Economic Consequences of the Size of Nations. 1960.
23. Turner: Invisible Empires. 1970. Page 26.
24. Hymer: Direct Foreign Investment and the National Economic Interest; in Nationalism for Canada. 1966. Page 198.
25. Dunning (1): Page 35.
26. Willey: Direct Investment Controls and the Balance of Payments; in Kindleberger (7).
27. Levitt (2): Page 172.
28. Levitt (2): Page 80.
29. Evans: Macroeconomic Activity. Theory, Forecasting and Control. 1969. Page 97.
30. By the market for investments I understand a supply side consisting of all possible investment opportunities. The demand side is made up of all potential investors, and is based on each investor's subjective evaluation of the investment projects considered by him.
31. On this point see: Economic Council of Canada: Interim Report on Competition Policy. 1969. Here it is predicted that the multinational corporations alone will control one-third of the output of the non-Communist world by 1987.
32. Adapted from Vernon (9). Page 207.

Ledige engasjementer

Høgskolen har ledig engasjement i følgende stillinger:

2 lektorater i økonomiske fag.

De som tilsettes skal gi undervisning innenfor ett av områdene:

fiskeriøkonomiske fag, markedsføring eller revisjonsfag (fortrinnsvis statsautorisert revisor).

Søknadsfrist 1. oktober 1973. — Se Norsk Lysingsblad 25. aug. d. å.

Nærmere opplysninger fås ved henvendelse til:

NORDLAND DISTRIKTSHØGSKOLE

Telefon (081) 24 160

8000 BODØ

Offentlig prispolitikk — langt på veg

AV
CAND.OECON TERJE RUUD

SOU 1973: 32
Vägtrafiken —
kostnader och
avgifter

Väggkostnadsutredningen — (VKU) har fremlagt sin løsning på den gordiske knute også kjent som utregning av bilismens total-kostnader. En løsning har lenge og heftig vært etterlyst i svensk transportpolitisk debatt. Knuten var gitt i utredningens direktiv fra 1965 som et oppdrag til i det vesentlige å beregne bilismens eller vegtrafikkens totale kostnader for samfunnet, samt å fordele disse kostnadene på ulike kjøretøytyper, som personbiler, lastebiler m. v. De derved fordelte kostnadene skulle ifølge direktivene korrespondere med såkalte optimale avgifter på eie av kjøretøy og bruk av veg.

Denne gordiske knute, kjent fra transportpolitikken i Norge, har VKU meget heldig greid å forminske betydning og relevans av når det gjelder å konstruere et pris- og avgiftssystem som skal medvirke til en samfunnsøkonomisk optimal utnyttelse av gitte ressurser. Denne vellykkede vridning av utredningsoppdraget har skjedd ved at VKU meget selvstendig, om man leser mellom linjene, har gått utenom det opprinnelige direktiv. Dette kan være et eksempel på at utredningsdirektiv ikke alltid må tas som 100 % gitt, men kan vris

under arbeidets gang med interessant utfall. Dette interessante utfall er, etter vår oppfatning, at utredningen har tatt opp og videreutviklet den økonomiske teorien for offentlig prispolitikk på en velkvalifisert og overbevisende måte. Riktignok har utredningen som et alibi til Kommunikationsdepartementet, samtidig beregnet deler av nevnte total-kostnader, som meget påpasselig aldri summeres opp. Utredningen poengterer at selve tallfestingen av slike total-kostnader er en umulig oppgave. Resultatet avhenger av hvilke tilfeldige avgrensninger og definisjoner som rent følelsesmessig velges, noe annet grunnlag finnes ikke.

Også på det prinsipielle plan avviser utredningen total-kostnadstankegangen som interessant ut fra synspunktet samfunnsøkonomisk effektiv ressursutnyttelse. Total-kostnadstankegangen bygger på en blanding av rettferdighetstanker og misbruk av økonomisk teori i upresisert omfang. Denne sammenblanding av rettferdighetssynspunkt, som utrederen ikke kan eller skal uttale seg om, og økonomisk teori, som utrederen i det minste bør beherske og benytte, bør kunne karakteriseres som en tradisjon i

de fleste prispolitiske studier for offentlig virksomhet eller intervensjon.

I stedet for å forfølge denne tradisjon av sammenblanding av nevnte ulike forhold, og en videreutvikling av en tilfeldig og uinteressant empirisk virksomhet ved fordeling av faste og felles-kostnader, ofte i form av udelbare investeringskostnader, mellom ulike kjøretøytyper, tas teorien for offentlig prispolitikk opp med utgangspunkt i økonomisk velferdsteori. Selve fremstillingsteknikken er to-delt; en del for den interesserte alminnelige leser og en for fagøkonomen. I prinsippet kan altså alt leses av «alle». Utredningen som er meget omfattende, kan karakteriseres ved følgende stikkord: Prispolitikk i tilfellet når alle andre priser er marginal-kostnadstilpasset. Modifisering av regelen om pris lik marginal-kostnad på alle markeder på ethvert tidspunkt når det eksisterer et politisk finansieringskrav for deler av vegtransport eller transportsektoren samlet. Jo høyere opp finansieringskravet eller betalingsansvaret legges jo mindre blir velferdstapet. Modifisering i tilfeller der det enten stilles opp et politisk krav om uniforme priser

(prisene på flere markeder skal være like) eller det eksisterer kostnader ved et meget differensiert prissystem som kan unngås, helt eller delvis, når noe av differensieringsgraden oppgis. Modifisering av prissettingsregelen, pris lik marginalkostnad, når det eksisterer monopol i transportsektoren eller andre sektorer. Modifisering av prissettingsregelen når hensyn skal tas til realinntektenes fordeling mellom forskjellige befolkningsgrupper. Ved slike modifiseringer elimineres ikke regelen om at pris skal være lik marginalkostnad, men den nyanseres. Nyanseringen skjer, alment uttrykt, ved at marginalkostnadene inngår på en mer eller mindre innviklet måte sammen med f.eks. variable som karakteriserer etterspørselssiden. Imidlertid inngår aldri ulike typer av gjennomsnittskostnader i prissfunksjonen med mindre de av en ren tilfeldighet skulle være lik de korresponderende marginalkostnader. Utredningen har selv videreutviklet den økonomiske teorien i tilfellene vi har kalt modifikasjoner.

En svensk utredning uten reseranter med fyndige og ubetingede uttalelser er ingen vellykket utredning. En professor i

kulturgeografi, tillike gammel etablert transportekspert, anklager utredningen for manglende kontakt med virkeligheten og anerkjenner den for lovende forsøk på utvikling av økonomisk teori. En departemental representant reserverer seg og etterlyser til dels punkter som utredningen i virkeligheten har behandlet og til dels punkter som utredningen ikke hadde i oppdrag å behandle. Kan man ane departemental taktikk for å bevare ansiktet overfor 1963-års «trafikkpolitiska beslut» der tanken om den enkelte transportgrens totalkostnadsansvar inngår som en grunnsten?

Etter vår oppfatning kan reservasjoner med relevans settes inn overfor hva VKU ikke har tatt seg tid til å behandle. Det viktigste skulle være nesten fullstendig neglisjering av investeringsiden, riktignok er heller ikke dette problemkompleks nevnt i utredningens direktiv. Viktig nok er også videre utredning og utvikling av teorien for «multiple part»-tariff eller et prissystem med flere deler, f.eks. en fast for eie av bil og en annen variabel del for bruk av veg. Et slikt prissystem skulle være aktuelt f.eks. i tilfeller der politiske

finansieringskrav måtte finnes for vegtransport eller samferdselssektoren totalt.

VKU har altså ikke greid å regne frem det, eller de, «riktige» prissett rent numerisk. Etter vår mening har utredningen fylt et meget viktig hullrom i den teoretisk økonomiske diskusjonen av veg- og bilavgifter. En god opprydning er holdt. Opprydningen tjener det konkrete formål å klargjøre hvilke typer av numeriske opplysninger som må innhentes for at samfunnsøkonomiske interessante priser kan søkes utregnet, selv om dette ikke er uten problem. Dette vil da også være en naturlig fortsettelse på vegkostnadsutredningens arbeide om interessefeltet også utvidet til å omfatte andre transportmidler enn vegtransport.

Vegkostnadsutredningen er etter vår oppfatning interessant og lærerik lesning for såvel politikere som fagøkonomer med interesse for offentlig prispolitikk generelt og for samferdselspolitikk spesielt. Ventelig vil VKU bli en stor inspirasjonskilde for det norske bilavgiftsutvalget av 1972.

